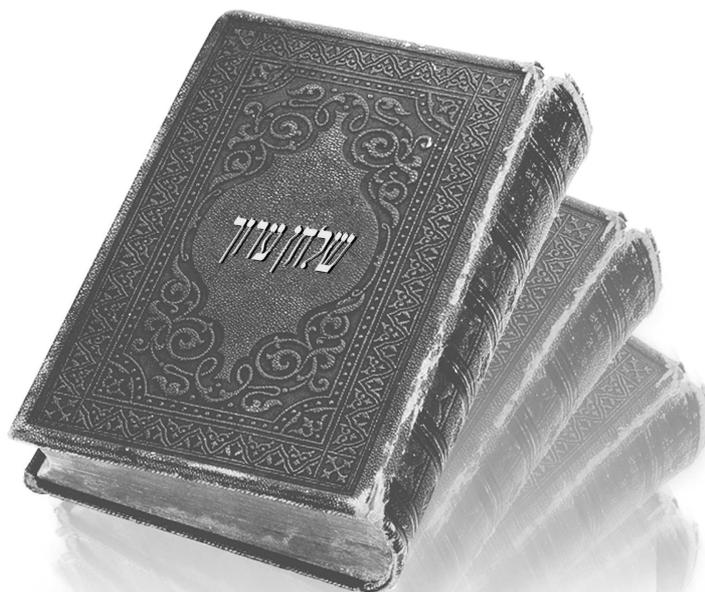

קנין הלכה

4

מראי מקומות

מס' 4

חודש שבט תשפ"ו

הלכות סת"ם ;

יו"ד סימן רעז עד סוף רפא

קנין הלכה

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן רעז

מקור הדין הוא בברייתא עירובין דף צח. וכעין זה במסכת סופרים פ"ג הי"ד, ולפי גירסת הגר"א מבואר הוא שם בהלכה זו. ונתבאר ג"כ בגמרא [שם] שאם אין לו אפשרות לפרוס מפה על הספר, עדיף להופכו על הכתב מאשר להשאיר את הספר כשהכתב כלפי מעלה, דזה יותר בזיון, וכן כתב הב"ח. והרמב"ם כתב דמכסה את היריעה במפה או כופלה, והיינו דכפילות במפה אינה דרך בזיון כי זו דרך היריעה לכופלה [בני יונה].

הרמב"ם כתב דין זה גם בתפילין ומזוזות. והב"ח הביא מהירושלמי דמגילה דלאו דוקא ס"ת אלא ה"ה שאר ספרים, והובא בש"ך, עיי"ש.

ועיין בפתחי תשובה בשם החמודי דניאל שאם צורכו של הספר הוא שיהא פתוח והכתב למעלה, הרי זה מותר.

סימן רעח

סעיף א

מקור הדין שצריך לתפור בגידי בהמה או חיה טהורים הוא במסכת סופרים פ"א מ"א, ומשמע דכל בהמה וחיה טהורים כשרים לזה. והבית יוסף [או"ח סי' לב סעיף מט] הביא מספר שימושא רבא דיש לתפור התפילין בגידים של שור, והוסיף השימושא רבא דאיבעיא להו אם אפשר לתפור בגידי בהמה דקה ולא איפשימא, ועבדינן לחומרא, וכן כתב הנ"י [ריש הלכות תפילין] שאין תופרין אלא בגידי שור ולא בגידי בהמה דקה. [ומשמע בפוסקים שדיני תפירת התפילין הם כדיני תפירת ספר תורה]. אמנם כתב הב"ח שבגמרא ובכל הפוסקים משמע שכל בהמה וחיה טהורים כשרים לזה, ולכן פסק השו"ע [סי' לב סעיף מט] דתופרין בגידי בהמה וחיה טהורים, אך הוסיף דטוב לתפור בגידין של שור. 1.

וכתבו הפוסקים [סי' לב סעיף ג] דבגידי בהמה טמאה פסולים התפילין אף בדיעבד, וכך מבואר ברמב"ם [פרק י ה"א] שזה אחד מהדברים הפוסלים ס"ת, ולכן כתבו שלא לקנות גידים מגויים שמא מבהמה טמאה הם.

גידי עוף

כתב הנודע ביהודה [או"ח סי' ב] דכיון שאפילו לגבי גידי בהמה דקה אין הדבר מוסכם להיתר, כ"ש שאין לתפור בגידי עוף, ועוד דקשה מאד להבחין בעוף בין גידים לורידים ולחומים ולמיתרים. ובקסת הסופר [סי' יז לשכה ס"ק ב] כתב דצומת הגידין של העוף בודאי גידים הן.

תפירה בפשתן או בחוטי משי

בגמ' מגילה [דף יט.] איתא מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת, נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה, ולפי"ז ה"ה שאין לתפור בחוטי משי. 2. וכן כתב הרמב"ם [פרק י ה"א].

ביאורים והערות

1. והב"ח [סי' לב ס"ק לב] כתב שנוהגין לתפור התפילין בגידין של שור דוקא ולכורכן בשיער של עגל, לכפר על מעשה העגל ושור.
2. ובספר בני יונה כתב סיבה נוספת שלא להכשיר משי, משום דיוצא מן הטמא ואינו בגדר מן המותר בפ"ך, וכן כתב בשו"ת חת"ס [או"ח סי' לט] בשם רבינו בחיי פרשת תרומה, שלא היה במשכן דבר שנעשה ממשי משום שהוא יוצא מן הטמא. אמנם בשעה"ד שא"א לתפור בגידין וגם לא בפשתן, כתב להכשיר ע"פ התה"ד המובא להלן.

קנין הלכה

מראי מקומות

אמנם כתב בתרומת הדשן [סי' נא] שראה מקצת חבורות שהיו ס"ת שלהם תפורים במשי, ואפשר דלא היה שם אומן שידע לתקן גידים, ובשעת הדחק כוו י"ל עת לעשות לד' הפרו תורתך, ואפשר לקרות בס"ת זה בצבור, כשם שכתב הרא"ש בסוף הלכות ס"ת בשם הגאונים על ס"ת שהיריעות לא נעבדו לשמן. אמנם אם ימצאו גידין אל יקראו בספר עד שיתקנו. וע"ע בדרישה שכתב מעשה שנקרע ס"ת ותפרוה במשי, והתרתו לקרות בה דלא גרע מקריאה בחומשין, דהא אמרו בגמ' גיטין [דף ס] דאין קורין בחומשין בציבור מפני כבוד הציבור, וא"כ היכא דאי אפשר מוטב שידחה כבוד הציבור ולא תתבטל התקנה לקרות בתורה בצבור.

תפירה ברצועות קלף [פילאדורא"ש]

כתב הב"י [או"ח סי' לב סעיף מט] בשם בעל העיטור דרצועות דקות של קלף דינן כגידין כיון שהם ממיין בהמה טהורה, ותופרים בהן ס"ת, וכתב הב"י דנראה דבמקום הדחק שאין גידין מצויין יש לסמוך על בעל העיטור שלא להתבטל ממצות תפילין, וכן פסק השו"ע [שם סעיף ג]. אמנם בשו"ת נודע ביהודה [או"ח סי' ב] כתב שהוא חשש אף בשעת הדחק שלא לתפור ברצועות אלו, דאין אלו גידים אלא קלף. והובאו דבריו לדינא בקסת הסופר [סי' זו לשכה ס"ק ב], ובמשנה ברורה [סי' לב ס"ק רכז], וכתב המשנ"ב שלא לברך על תפילין אלו.

יריעות שהודבקו בדבק

כתב בשו"ת הרשב"ש שיריעות שלא נתפרו בגידים אלא הודבקו בדבק אין זה כשר, דקפדינן שחיבור היריעות יהא דוקא בגידים. וכן הביא במקדש מעט [סוס"ק יג] גם בשם ספר בני יונה. אמנם החזו"א [סי' יא ס"ק ב וס"ק ד] נקט שההדבקה נידונית כמו חיבור טבעי, ולכן אם חיבר שתי יריעות שבכל אחת יש ג' דפים, הרי זה כשר כיריעה אחת של ששה דפים.³

האם גיד הנשה כשר לתפור בו

בספר בני יונה הסתפק אם גיד הנשה כשר לתפור בו, שהרי אינו מן המותר בפ"ד.⁴ ובשו"ת חת"ס [או"ח סי' לט] כתב שהסופרים נהגו לתפור בגיד הנשה, ורבו של החת"ס מיחה בהן. ולדינא כתב בקסת הסופר להחמיר בזה.⁵

מספר התפירות

כתב בשו"ת בית שלמה [יו"ד סי' קסט] שאם תופר בחוט אחד ארוך אין נפק"מ כמה פעמים תוחב את המחט בקלף, וכל שהחוט מכסה את כל היריעה הרי זו תפירה כשירה, והובאו דבריו במקדש מעט [ס"ק ז] וכתב המק"מ דכע"ז איתא בשו"ת תפירת צבי. ומה שמצינו בגמ' מגילה [דף יט] שיש קולא במגילת אסתר שאם עשה ג' תפירות כשירה, ומשמע שספר תורה אינו כשר בג' תפירות, שם מייירי בתופר בחומשין נפרדים זה מזה, אולם כתב בשו"ת בית שלמה שהמנהג לעשות יב או יג תפירות.

ביאורים והערות

3. עוד כתב החזו"א [שם] שאם דיבק יריעות של ה' ה' דפים ה"ז פסול דחשיב כיריעה אחת בת י' דפים, וזה צ"ע, דהרי כתב הט"ז [סי' ערב ס"ק ד] שיריעה בת י' דפים אינה פסולה בדיעבד.
4. ולא פירש הבנ"י מה צד ההיתר בזה, די"ל דכשם שנבילות וטריפות כשרים כיון שהן ממיין המותר בפ"ד, כן י"ל לגבי גיד הנשה, ומאידך יש לדון שלגיד הנשה לא היתה שעת הכושר.
5. ובגידולי הקדש [ס"ק ב] כתב דיש לדון שגם לגיד הנשה מיקרי דהיתה לו שעת הכושר, כיון שאם נשחטה בהמה מעוברת מותר גיד הנשה של העובר באכילה, ונמצא שיש לדמותו לעור של נבילות וטריפות דכשר לכתוב עליו ס"ת.

קנין הלכה

מראי מקומות

האם הגידים צריכים טוייה לשמן

כתב המג"א [סי' לב ס"ק סו] שאין לקנות גידין מגוי אף באופן שיודע שהם מבהמה טהורה, משום שלא נטוו לשמן. והא"ר והפמ"ג הקשו על המג"א דהא הגידים אינם צריכים טוייה כלל, וא"כ פשיטא שא"צ טוייה לשמן. והובאו דברי המג"א והא"ר במשנ"ב [סי' לב ס"ק רכב וס"ק רכה].⁶

האם צריך תפירה לשמה

כספר מקדש מעט [ס"ק א] הביא את דברי הדעת קדושים שכתב דא"צ תפירה לשמה, ובגידולי הקדש הניח זאת בצ"ע, כיון שלשיטת רש"י [סנהדרין דף מז] כל עבודה המעכבת בכשרות בעיא לשמה, והתפירה מעכבת בכשרות הספר.

האם אשה כשירה לתפור ספר תורה

כתב המג"א [סי' לט ס"ק ו] בשם תשובת מהר"ם לובלין דלכתחילה אין להניח לאשה לתפור, אך בדיעבד אין זה מעכב, דמה שכתב הרמב"ם והשו"ע [שם סעיף ב] דכל הפסול לכתוב תפילין פסול לכל תיקוני עשייתן, היינו בעשיית הבתים שיש בהם אות ש, ולכן תיקון הבית הוא כעין כתיבה, משא"כ בתפירת יריעות של ס"ת אין זה שייך, אמנם אם אפשר בקלות להתיר התפירה ויחזור ויתפור איש, יעשה כן.

מטליות המודבקות לחיזוק התפירה

כתב בגליון מהרש"א בשם תשובת באר עשק דהמטלית שרגילים הסופרים להדביק כדי לחזק התפירה, וכן הדבק שמדביקין אותו בו, כשרים אף אם נעשו מבהמה טמאה, דכיון שאינם מעכבים אין צריך בזה מן המותר בפיך. אמנם במקדש מעט [אות ו] הביא משו"ת דרכי נועם שלכתחילה יש להזהר בזה.

עם סעיף זה יש ללמוד גם באו"ח סי' לב סעיפים טז-נ.

דברי השו"ע שלא יתפור כל היריעה

מקור הדין הוא בגמ' מגילה דף יא: אמר רחב"א אמר ריו"ח שיוור התפר הלכה למשה מסיני, ומחו לה אמוחא [פירש"י חזר וסתר דבריו ואמר שאינו הלמ"מ אלא חכמים אמרו], ולא אמרו אלא כדי שלא יקרע. והיינו שאם יתפור כל היריעה עלול הספר להקרע בשעה שמהדקים אותו בחזקה, וכאשר משייר חלק שאינו תפור, אם בא להדק הספר בחזקה יתחיל מקום השיוור להתרחב והאדם ירגיש בזה ולא ימשיך להדק.

ולא נתפרש כאן השיעור כמה ישייר בתפר, אמנם הטור [או"ח סי' תרצא ס"ז] כתב דבמשהו סגי, וכן כתב שם השו"ע.⁷ ובספר בני יונה הביא שהיו בזמנו סופרים שנהגו שלא לשייר בתפירה, אלא הדביקו מטלית לחזק התפירה, ואמרו דמעתה אין לחוש שיקרעו התפירות. וכתב על זה הבני יונה שהפריזו על המידה לכמל מה שכתוב בגמרא, וגם כתב שלא הבינו נכון את הגמרא, דבגמ' לא חששו שמא תיקרע התפירה אלא שמא תיקרע היריעה באמצעה [וכן לשון הרמב"ם פ"א הי"ד שמא תקרע היריעה], ונמצא שהמטליות האלו גורעות, שהם מחזקות עוד יותר את התפירות, ויש חשש גדול יותר שיהדקו את הספר ותקרע היריעה באמצע.

ביאורים והערות

6. ובגידולי הקדש [סי' רצא ס"ק י] כתב לחדש יסוד בדיני לשמה, דכל עבודה שא"א בלעדיה הרי היא עבודה חשובה וצריכה להיעשות לשמה, ולכן כתב ד"ל שהמג"א איירי בגידים קשים שהוזכרו בדבריו לעיל מיניה [ס"ק סה], שכתב הרמב"ם שמנפצם וטווה אותם, ובגידים אלו דעת המג"א דבעינן טויה לשמן.

7. ובפירוש הר"ח [מגילה דף יט:]: כתב להניח כמו אצבע ועוד, ואח"כ לתפרה.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ב

מקור הדין של שני עמודים בספר תורה הוא בברייתא ב"ב דף יד. ספר תורה נגלל לאמצעיתו ועושה לו עמוד מכאן ומכאן. אמנם ספר התורה שהיה בקודש הקדשים וקרא בו הכהן הגדול ביום הכפורים לא היה בו אלא עמוד אחד, כמבואר בגמ' [שם דף יד:]: וברש"י [ד"ה לתחלתו]. ובהגהת דגול מרכבה למד מזה שהעמודים אינם מעכבים, וגם דייק זאת מהרמב"ם [פ"ט ה"א] שלא מנה את העמודים בכלל הדברים המעכבים בספר תורה. [ובהגהת רע"א לא כתב שהעמודים אינם מעכבים, רק כתב שתפירת העמודים אינה מעכבת, ואף אם מונחים בלא תפירה ה"ז כשר]. ועיין בגליון מהרש"א שהביא מספר בני יונה שאם אין כלל עמודים בספר תורה אין לקרות בו אלא אם אין ספר אחר, אך אם יש ספר אחר מוציאים אותו אף אם כבר הוציאו את הספר שאין בו עמודים. אך אם יש עמודים לספר אלא שאינם תפורים בו, בזה כתב הבני יונה שאין להוציא לכתחילה, אך אם הוציאו ס"ת זה אין להוציא ס"ת אחר.

בדברי הרמ"א שבשעת הדחק קורין גם אם נתפרו היריעות במשי

מקור דברי הרמ"א הוא בתה"ד סי' נא. ועיין הגהת דגול מרכבה והגהת רע"א שתמחו על הרמ"א, דהא התה"ד אמר לענין תפירת היריעות עצמן, ולא לענין התפירה לעמודים, וא"כ קשה בתרתי א' למה הרמ"א לא הביא דין זה שבשעה"ד כשר בסעיף א לענין היריעות עצמן. ב' לענין התפירה לעמודים הקשו דאפילו לא נתפר כלל ה"ז כשר.

סעיף ג

מקור הדין הוא בדברי התרומת הדשן סי' נא, עיי"ש שכתב מסבא דאף שכאשר בא לתפור מתחילה ה"ז לעיכובא שיהא הכל תפור פרט לשיור התפר מלמעלה ומלמטה, מ"מ אם כבר היה תפור ונקרע, מסתבר שכל שנשאר ה' או ו' תפירות ה"ז כשר. [בספר מקדש מעט דימה סברא זו לדין גרדומי ציצית שכשרים גם באופן שאין בהם השיעור הנצרך לכתחילה].

דעת החולקים על התה"ד

הט"ו [ס"ק ב] כתב לתמוה על התה"ד, דאם כדבריו למה בעינן ה' או ו' תפירות, תיסגי בב' תפירות כמו גבי שעמנו. ועוד דאיתא בגמ' חולין [דף קכג]. דטלית שנקרעה רובה אינה חיבור ומהורה, וה"נ נימא שאם נקרעו רוב התפירות ייפסל. והגר"א [ס"ק ג] הסכים לדברי הט"ו.

ובנקודות הכסף כתב ליישב דברי התה"ד, ובתחילה כתב דאה"נ דסגי בב' תפירות, ואח"כ כתב דאפשר שהתה"ד סבר דבעינן חיבור דמינכר.

ולגבי הקושיא מהגמ' חולין [דף קכג] כתב דיש לחלק בין טלית שנקרעה גוף הטלית, לבין יריעה שרק התפירה נקרעה, ובוה י"ל דלא סגי בקריעת רוב כדי לבטל החיבור.⁸

ובספר בני יונה הביא את שתי השיטות:

בשו"ת חתם סופר [סי' ערה] הביא את דברי הרמב"ם בהלכות מגילה שכתב דמה שהכשירו מגילה בג' חומי גדין הוא משום דנקראת איגרת, ואמרו ע"ז בגמ' ובלבד שיהיו משולשין, הכוונה שצריך ג' פעמים ג' תפירות, [עיין שו"ע או"ח סי' תרצא ס"ו], וכתב החת"ם דמזה מתבאר דיש ספר מצריך לכל הפחות ו' תפירות, וא"כ מה שכתב בתה"ד שנשאר ה' או ו' תפירות, כונתו

ביאורים והערות

8. עוד כתב הש"ך שהמעין בדברי הר"ש [פכ"ח כלים מ"ח] יראה חילוק נוסף. ולכאורה כוונתו למש"כ הר"ש [שם] בשם י"מ, והיא דעת הרא"ש שם, שבטלית שהיא כלי סגי בקריעת רוב לבטל שם כלי ממנה, משא"כ לענין שלימות היריעות אין זה ענין לשם כלי, ואין לנו ראייה שרוב מספיק להיחשב כאילו כולו נקרע.

קנין הלכה

מראי מקומות

שנשאר רוב מספר התפירות הנצרך לשם ספר, או עכ"פ מחצית ממספר זה, ולא סגי בב' תפירות.⁹ ובספר בית הלל כתב דסני בשתי תפירות.

ולענין הלכה כתב בקסת הסופר להכריע כדלהלן:

- א. אם נקרעו רוב התפירות, אפילו נשארו ו' תפירות יש לחוש לדברי הט"ז ולהוציא ס"ת אחר.
- ב. אם אין ס"ת אחר אזי יש להבחין בין שני מקרים: א) אם קריעת התפירות היא באותו חומש אין קורין בספר אלא אם יש ה' תפירות. ב) אם הקריעה אינו באותו חומש יש להקל אף כשנשארו רק ב' תפירות.
- ובדרך החיים [לבעל נתיבות המשפט] כתב להקל יותר, כדלהלן:
- א. אם נקרעו רוב התפירות אך נשארו ה' תפירות אין מוציאין ס"ת אחר. [וכן כתב המשנ"ב סי' קמג ס"ק כה].
- ב. אם לא נשארו ה' תפירות רק ב' תפירות, אם יש ס"ת אחר מוציאין אותו, ואם אין ס"ת אחר קורין בס"ת זה. [ובמשנה ברורה (שם) הוסיף שאם הקרע הוא בחומש אחר אין מוציאין ס"ת אחר].

סעיף ד

מקור הדין הוא בגמ' גימין דף ס., ס"ת שחסרה בו יריעה אחת אין קורין בו. ופירש הרא"ש בהלכות ס"ת [סי' מז] שאין הכוונה שיריעה זו חסרה לגמרי, דא"כ אפילו חסרה אות אחת אין קורין בו, אלא הכוונה שהיריעה נמצאת רק אינה מחוברת בספר, וגם ע"ז אמרו שאין קורין בו.¹⁰

סימן רעמ

סעיף א

המקור לאיסור להשהות ספר תורה שאינו מוגה הוא בגמ' כתובות דף יט.:
 וכתב רש"י [ד"ה ספר] שהכוונה לתורה וגביאים וכתובים, וכ"כ בהגהות מיימוניות. ורבינו ירוחם הוסיף דה"ה ספרי גמרא ופוסקים דאסור להשתמש אם אינם מוגהים שמא ילמד מהם דין מוטעה, והוי בכלל אל תשכן באהלך עולה.
 בטעם האיסור להשהות ספר שאינו מוגה יותר מל' יום, כתב בשו"ת נודע ביהודה [תניינא חיו"ד סי' קעד] שהוא מחשש שמא יטעה ויקרא בו בציבור. והקשה בגידולי הקדש ממה שכתבו הרמ"א והש"ך [סוס"י רפא] דס"ת שיש בו פסול 'שלא לשמה' או פסול 'חק תוכות' יכול להשאירו בביתו וללמוד ממנו כמו שלומד מחומשים, וחזוין דלא חששו שמא יטעה לקרות בו בציבור, אלא כתב דהטעם שמא ילמד ממנו דין מוטעה, וזה לא שייך בפסול 'שלא לשמה' או בפסול חק תוכות.

הגהת ספרים מסברא

כתב הרמ"א שאין להגיה ספרים מסברא בלי ראייה ברורה, ומקורו מדברי ר"ת בהקדמה לספר הישר-חידושים. וכן כתב הרמב"ן [ב"ב דף קלד]. דהגהת ספרים מסברא עבירה גמורה וראוי לנדותו. וכתב הד"מ ששמע שיש חרם הקדמונים שלא להגיה שום ספר ע"פ סברות.

ביאורים והערות

9. ובגידולי הקודש [ס"ק ד] כתב שדוחק הוא להעמיד כוונה זו בדברי התה"ד שכתב ה' או ו' תפירות, דהתה"ד לא הזכיר כלל את דברי הרמב"ם.
10. ולהלן [סי' רעט ס"ב] תוכא בע"ה שיטת הר"ן על הרי"ף במגילה [דף ה: ד"ה וכתב] שנקט את הגמרא בגיטין כפשוטה, שאם חסרה פחות מיריעה קורין בספר קריאת התורה בציבור, אף שאין מקיימין בספר זה מצות כתיבת ס"ת.

קנין הלכה

מראי מקומות

אמנם מותר לכתוב בגליון הספר את הגירסא הנראית לו. ומהריק"ש בערך לחם [ס"א] כתב שאם מודיע בתחילת הספר שהגיה בו מסברתו ה"ז מותר, והובאו דבריו בכרכי יוסף. ותמה בספר מקדש מעט דאם הוא מתקן בגוף הספר בלי לאפשר לראות את הגירסא הישנה, איך אפשר ללמוד מספר זה.

ספר תורה שיש בו טעות ונתערב בספרי תורה אחרים

בפתחי תשובה [ס"ק א] הביא שבתשובת יד אליהו כתב דיש בזה ביטול ברוב, דהספר הפסול כמל בספרים הכשרים. וכתב שאין זה בגדר דבר חשוב שאינו כמל, כיון שיש בו רק טעות באות אחת, וה"ז דומה למלח שנבלע בו דם שנתערב, דאף שהמלח עביד למעמא מ"מ הדם כמל.

ובתשובות חתם סופר [סימן רעז] חלק על דברים אלו בתרתי: א) הספר נחשב דבר חשוב דמחמת חסרון אות אחת כל הספר פסול, 11 ולא דמי לחתיכת היתר שנאסרה מחמת בליעת איסור דלא חשיבא כדבר חשוב. ב) עוד כתב החת"ס דלא שייך בזה כלל ביטול ברוב, כיון שאפשר למצוא את הטעות ע"י חיפוש ומירחא.

אמנם כתב החת"ס דיש מקום לומר כסברת הספר בית לחם יהודה שכתב שלגבי כל ספר יש היתר מדין ס"ס, ספק אם הטעות בספר זה, ספק אין הטעות בחומש זה, דבשעה"ד מתירין לקרות בספר שיש בו טעות אם אין הטעות בחומש זה. 12 ולכאורה עיקר היסוד דשייך להכשיר ס"ת פסול על ידי ביטול ברוב, יש לעיין בו לפי מה שנקט בספר עונג יו"ט ועוד אחרונים שביטול ברוב מועיל רק להוריד שם פסול, אך אינו מועיל ליתן שם חיובי של הכשר, ולכן לא הכשיר חוטי ציצית שנמוו שלא לשמן ע"י ביטול ברוב, וא"כ לכאורה ס"ת שחסרה בה אות אחת [או שאחת מאותיותיה כתובה שלא כהלכתה] אינו ס"ת שלם, ואיך יוכשר על ידי ביטול ברוב לקבל מעלת ספר תורה שלם. 13

סעיף ב

עם סעיף זה יש ללמוד גם את הטור ושר"ע או"ח סי' קמג ס"ד עם הנושאי כלים והמשנה ברורה

דיני קריאת התורה בספר תורה פסול

הראשונים נחלקו בדין קריאת התורה בספר תורה פסול:

א] שיטת רוב הראשונים:

הרא"ש [תשובה כלל ג סי' ח] והרשב"א [תשובה ח"א סי' רכז], והרמ"ה והראב"ד והרמב"ן, [הובאו במגדל עז ריש הלכות

ביאורים והערות

11. ואף דספר פסול אינו חשוב, מ"מ כיון שאם יתבטל הפסול בכשרים יוכשר הספר ויהא דבר חשוב, כבר מעכשיו דייגינן ליה כדבר חשוב, כמבואר בתוס' [חולין דף ק. ד"ה שאני] ובטוש"ע [סי' קא ס"א], כן כתב בגידולי הקדש [ס"ק ב].

12. עוד היקל החת"ס שאם אין פנאי לחפש אף בחומש שבו עומדים לקרות בו, יש להקל על סמך הס"ס הנ"ל. ולענין השאלה שנשאלה לפניו, צירף סברא דכשם שאם נתערבה טבעת של ע"ז בטבעות של היתר ונפלה אחת מהן לים תלינן דשל איסור נפלה, דכל שיש מן התורה ביטול ברוב מקילין לתלות האיסור בחתיכה שנפלה וכבר אינה בכלל הספק, ה"נ בציוור של החת"ס שהשאלו ס"ת ומצאו בו טעות, והספק הוא אם הטעות שהיתה ידועה קודם לכן היא בספר אחר או בספר זה, יש לתלות בספר זה כיון שבלא"ה אין דנים עליו כס"ת כיון שהוא פסול.

13. כעין זה לכאורה יש לעיין גם על דברי החת"ס [שו"ת או"ח סי' קעח] בנידון ס"ת שיש בו אות אחת שכתובה בפסול של חק תוכות ואין ידוע איזו אות היא, שכתב החת"ס שמן התורה אות פסולה זו בטילה ברוב, אך מדרבנן אינה בטילה מחמת קביעותה במקומה הנותנת לה חשיבות בפני עצמה, וכעין הא דנטיעה של ערלה שאינה בטילה בשאר נטיעות, שצ"ע דלכאורה דין חק תוכות אינו פסול חיובי אלא העדר כתיבה, ואיך ע"י ביטול ברוב תיחשב אות זו כנכתבה בכשרות.

קנין הלכה

מראי מקומות

תפילין] ס"ל שספר תורה פסול אין יוצאים בו ידי חובת קריאת התורה, והברכות שבירכו על הקריאה בו הן ברכות לבטלה, וצריך לחזור ולקרוא את הפרשה מתוך ספר תורה כשר.

ב] שיטת הרמב"ם:

הרמב"ם בתשובה [פאר הדור סי' ט] כתב שספר תורה פסול, כשר הוא לקרות בו בשעת הדחק ומברכים עליו אם אין ס"ת כשר, והוסיף שכן נהגו בפני גדולי עולם. והקשה עליו הרשב"א בתשובה¹⁴ דסותר דברי עצמו בפרק י מהלכות ס"ת [ה"א], שם מנה עשרים דברים הפוסלים ס"ת וכתב שבכל אחד מאלו העשרים הספר פסול ואין בו קדושת ספר תורה, ואין קורין בו ברבים. ולכן כתב הרשב"א דצ"ל שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בתשובה הנ"ל. והב"י הביא דברי המהר"י כי רב שכתב שהרמב"ם מחלק בין קיום מצות עשה של כתיבת ס"ת, שבזה אין מקיים את המצוה בספר פסול, לבין המצוה דרבנן של קריאת התורה, שבזה הכשירו בדיעבד קריאה בספר פסול.

דברי המהר"י בי רב הובאו בב"י [ריש סי' רעט], ולא פירש שם את הסתירה ברמב"ם, שבפרק י מהלכות ס"ת כתב שאין קורין בו ברבים¹⁵.

סברא זו לחלק בין מ"ע של כתיבת ס"ת לבין קריאת התורה בציבור שהיא תקנת נביאים ותקנת עזרא, נמצאת גם בר"ן [מגילה דף ה: מדפי הרי"ף ד"ה וכתב]. עיי"ש שהביא את קושיית הרמב"ן שהקשה, דאיתא בגמ' [מנחות דף כח.]. דתפילין ומוזוות שחסר בהן אפילו אות אחת פסולים, ובמסכת מגילה [דף ח:]: השוו דין ספרי תורה לתפילין ומוזוות, ומאידך אמרו [בגיטין דף ס.]. שספר תורה שחסרה בו יריעה פסול, הא אם חסר פחות מיריעה כשר, [ועיי"ש בתירוץ של הרמב"ן]. ותירץ הר"ן שספר תורה אכן שווה דינו לתפילין ומוזוות בדינים השונים שלהם, דכשם שמחוייב כל אדם לקבוע מזוזה ולהניח תפילין כן מצוה על כל אדם לכתוב לו ס"ת, ובמצוה זו אכן אם חסרה אות אחת ה"ז מעכב, אבל לענין קיום תקנת קריאת התורה אין להשוות ס"ת לתפילין ומוזוות, ד"ל דכל זמן שלא חסרה בו יריעה שלימה אפשר לקרות בו, ויקראו את הפסוקים החסרים בעל פה. הר"ן לא הזכיר בדבריו כלל את שיטת הרמב"ם שהובאה לעיל, אך הבי"י כתב שמהר"י בי רב נקט כסברת הר"ן ליישב שיטת הרמב"ם.

שיטת הראב"ה [סי' תקנ"ג במרדכי מגילה סי' תשצב-תשצד], דכשם שמבואר בגמ' [מגילה דף יח:]: דמגילת אסתר כשרה אם היו מקצת האותיות מקורעות או ממושמשות, כן הוא גם בספר תורה, ומבואר בגמ' שיקראו את הפסוקים החסרים בעל פה, ואפ"ה כשירה המגילה אף שדינה להיות כתובה בספר, כל שכן שיוכשר ספר תורה זה לקריאת התורה, שבתקנה זו של קריאת התורה לא מצינו שצריך ספר אלא רק משום דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ. ועיין להלן בפסק ההלכה שכתב הראב"ה בזה.

וע"ע במהרי"ק [שורש סט] שציין לדברי הראב"ה האלו, והוסיף שגם רבינו חנוך הספרדי וחכמי נרבונא נקטו שהמברך על ס"ת שלא נעשו בו האותיות כהלכתן אין זו ברכה לבטלה.

בדברי הגמרא יומא דף ע.

במשנה יומא [דף סח:]: איתא שהכהן הגדול היה קורא בתורה ביום הכיפורים את פרשת אחרי מות, וכן את הפסוקים של יוה"כ

ביאורים והערות

14. התשובה נדפסה בשו"ת הרשב"א החדשים מכתב יד [הוצאת מכון ירושלים].

15. הבי"י בבדק הבית [תחילת סי' רעט] כתב לדחוק, דמה שכתב הרמב"ם שאין קורין בספר זה בציבור, קאי על ס"ת של אדם יחיד, שכתב כדי לקיים בו מצות כתיבת ס"ת, וכיון שלא קיים מ"ע אין ראוי שיקראו בו, אבל אם הבעלים קיים את המצוה בספר אחר, קורין ברבים גם בספר הפסול, וה"ה שאם הספר הפסול שייך לרבים קורין בו ברבים.

קנין הלכה

מראי מקומות

שבפרשת אמור [אך בעשור וכו'], אך את הפסוקים של קרבנות יוה"כ שבפרשת פינחס היה קורא בעל פה. והקשו בגמ' [דף ע.]. למה אינו גולל את הספר עד פרשת פינחס וקורא מתוך הספר, ותירצו דאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד ציבור. עוד הקשו שיביאו ס"ת אחר ויקראו בו את הפסוקים שבפרשת פינחס, ותירצו ב' תירוצים: ר"ה בר יהודה אמר דהיישנין לפגמו של ראשון, ור"ל תירץ משום ברכה שאינה צריכה, דעל הספר השני יצטרך לחזור ולברך, והעדיפו לקרוא בע"פ מאשר לברך ב' פעמים [דעל הקריאה בע"פ לא תיקנו ברכה, כך כתב הט"ז (ס"ק ב)].

מדברי הגמ' האלו שהבאת הספר השני מחייבת לחזור ולברך, למד הראב"ה [הובא במרדכי מגילה סי' תשצג] שאם נמצאה טעות באמצע הקריאה, עדיף לקרוא בע"פ מאשר להביא ס"ת אחר שהרי יצטרך לחזור ולברך על הס"ת האחר, ומחמת טענה זו פסק הב"ח כהראב"ה, וכן נקט המגן אברהם [סי' קמג ס"ק ד]. גם הגר"א [סי' קמג] נקט שאכן צריך לברך על הס"ת השני, כמבואר בגמ' ביומא, אך עיין להלן ששיטתו לדינא אינה כהראב"ה.

הט"ז [כאן] האריך לחלק בין הגמ' ביומא ששם כל קריאה היא מצוה בפני עצמה, ואם היו מתקנים לקרות את ב' הקריאות בשני ספרים היה זה מחייב לחזור ולברך, [ודימה זאת הט"ז להא דאם אין בבית הכנסת לוי מברך הכהן ב' פעמים, אף שידע מתחילה שעתיד לקרות ב' פעמים], משא"כ בנידון ס"ת שנמצאה בו טעות שהכל מצוה אחת של קריאה, לכן א"צ לברך פעם נוספת. והש"ך [ס"ק ב] כתב די"ל שרב הונא בר יהודה שאמר בגמ' יומא את המעם משום חשש פגם הספר הראשון, פליג על ר"ל וסובר שא"צ לחזור ולברך על הספר השני, א"נ שם הוי פרשה אחרת וס"ת אחר, [נראה שכונתו בזה כעין דברי הט"ז, דהו"ב' מצוות, ולכן אף שידע הכהן מראש שיקרא את ב' הפרשיות מ"מ מחוייב לברך ב' פעמים]. ובספר שערי אפרים כתב דהמעם שאינו מברך על הספר השני הוא משום שכונתו בברכה היתה על הפרשה, ומה לי בספר זה או בספר אחר, והובא טעם זה במשנה ברורה [סי' קמג ס"ק יג].

אמנם הגר"א [סי' קמג] כתב שהראיה מהגמ' ביומא שצריך לברך על הספר השני היא ראיה שאין להשיב עליה.

הט"ז [סוס"ק ב] למד מתחילת דברי הגמרא [ביומא הנ"ל] שאין גוללים את הספר להפסוקים שבפרשת פינחס מפני כבוד הציבור, דה"נ יש לחוש לכבוד הציבור ולא להמריחו ולהמתין עד שיגללו ספר אחר, אלא שאם נמצאת הטעות לפני שקראו ז' קרואים, שעדיין יעלה לתורה אדם נוסף, ובשכילו בודאי יוציאו ס"ת אחר, אף שהציבור יצטרכו להמתין שיגללו את הספר, כיון שלא יתכן שאדם יעלה לתורה ומלכתחילה יקראו לו בע"פ ולא מתוך הספר, לכן במקום זה מוציאים את הספר מיד כשנמצאה הטעות, שהרי בלא"ה יצטרכו להמתין עבור העולה הבא, אבל אם נמצא הטעות בעולה האחרון, בזה נקט הט"ז שיקראו את הטעות בע"פ ויגמור לקרות את הפרשה מהספר הפסול וכהוראת הראב"ה, אבל לא מטעמיה שחשש לברכה שא"צ, אלא משום כבוד הציבור שלא יצטרכו להמתין עד שיגללו את הספר השני למקום בו קוראים עתה.

שיטת מהר"י בי רב

הב"י הביא את שיטת מהר"י בי רב שנקט דלענין דיעבד יש להקל כהרמב"ם בתשובה שהקריאה בספר הפסול עלתה לו, ומאידך נקט שאין להמשיך עתה לקרות בו, דזה הוי כלכתחילה, וגם נקט שאין לברך ברכה אחרונה על הקריאה בספר הפסול דזה נמו הוי כלכתחילה. 16 ולכן הורה שצריך להוציא ס"ת שני ולהמשיך בו את הקריאה, וגם נקט שאין צריך לחזור ולברך על הספר השני, דהברכה שבירך על הספר הפסול עולה לו גם לספר השני.

קנין הלכה

מראי מקומות

שיטת הראב"ה והמרדכי

הראב"ה נקט שלענין דיעבד יצאו הציבור ידי חובתם גם בספר הפסול, וגם הורה שמותר לברך ברכה אחרונה על הספר הפסול, ומאיך נקט שאם ימשיך קריאתו בספר אחר יצטרך לחזור ולברך והרי זו ברכה שאינה צריכה כמבואר בגמ' [יומא דף ע] שהובאה לעיל, ולכן כתב דלענין מעשה יש להבחין בין שני מקרים:

- א. אם הטעות נמצאה במקום שאפשר להפסיק בו את הקריאה [שאינו תוך ג' פסוקים לתחילת פרשה או לסוף פרשה] וגם אינו העולה האחרון ביום שאסור להוסיף בו על הקרואים, 17 יפסיקו את הקריאה שם ויברך ברכה אחרונה, ויוציא ס"ת אחר ועליו יברך העולה הבא.
- ב. אם הטעות נמצאה במקום שאי אפשר להפסיק את הקריאה [כגון שקרא רק ב' פסוקים וכו'], יקרא את הטעות בע"פ וימשיך לקרוא בספר הפסול עד מקום שיוכל להפסיק בו. ואם הוא העולה האחרון [ביום שא"א להוסיף על הקרואים], יקרא עד סוף הפרשה ואל יוציאו ספר אחר.

ונמצא שמהר"י בי רב והראב"ה מסכימים שהקריאה בספר הפסול עלתה בדיעבד, ונחלקו אם יוציא ספר אחר ויקרא בו על סמך הכוונה הראשונה [מהר"י בי רב], או שספר אחר מחייב לחזור ולברך, ולכן עדיף להפסיק את הקריאה או לקרוא בע"פ את הטעות ולהמשיך לקרות בספר הפסול [ראב"ה]. גם נחלקו שלפי מהר"י בי רב אין לברך ברכה אחרונה על ספר פסול, ולפי הראב"ה רשאי לברך.

להלכה: השו"ע העתיק את דברי מהר"י בי רב, והרמ"א עשה הכרעה, שאם יכול להפסיק יפסיק ויברך ברכה אחרונה על הספר הפסול [כראב"ה], ואם אינו יכול להפסיק יוציא ספר אחר וימשיך בו את הקריאה בלי לחזור ולברך, [כמהר"י בי רב]. הש"ך [ס"ק ב' וס"ק ג'] נקט כהכרעת הרמ"א, והב"ח [כאן] והמג"א [ס' קמג ס"ק ד'] נקטו כהראב"ה והמרדכי שהביא דבריו, שאין להוציא ס"ת אחר, כי אז יצטרך לחזור ולברך והוי ברכה שא"צ. 18

ולענין מעשה הביא הביה"ל [ס' קמג ס"ד ד"ה א] שיש בזה חילוקי מנהגים, יש מקומות שנהגו כהשו"ע עם הכרעת הרמ"א, ויש מקומות שנהגו כהב"ח והמג"א. וכתב הביה"ל דקשה לשנות המנהגים, אך מקום שאין בו מנהג נכון לנהוג כהשו"ע והרמ"א, כיון שרוב הפוסקים האחרונים נקטו כן. 19

ביאורים והערות

17. הראב"ה נקט דוגמא שא"א להוסיף על הקרואים כגון רביעי בר"ח או בחוה"מ, ולא נקט שלישי ביום שני וחמישי או מנחה בשבת, משום שבימים אלו יכול להפסיק ולא ימשיך אח"כ את הקריאה, ודי בשלשה פסוקים שקרא השלישי, אך בר"ח וחוה"מ הקריאה היא מחוייבת, ולכן אם יפסיק את הקריאה יצטרך להעלות חמישי, ואין מוסיפין על ארבעה.

18. הטעם של ברכה שא"צ הובא בגמ' [יומא דף ע] וכפי שהובא לעיל. והביה"ל [ס' קמג ס"ד ד"ה א] העמיס בדברי המג"א כוונה נוספת, דכיון שיש אומרים שקריאת התורה כשרה בדיעבד גם בספר פסול, נמצא שלפי דעה זו רשאי להמשיך ולקרוא בספר הפסול, והברכה שבירך תעלה לו לכל הקריאה, ומעתה כשמוציא ספר אחר ויצטרך לברך עליו הו"ל ממש ברכה שא"צ, שהרי קריאה זו שקורא בספר השני כבר בירך עליה בספר הראשון, ושינוי הספר מחייבו לחזור ולברך.

ועי"ש בביה"ל שהקשה על המג"א, למה העדיף לחוש לברכה שא"צ, ולכן נקט כהראב"ה שלא להמשיך הקריאה בספר אחר אלא להפסיק ולברך ברכה אחרונה, הרי כשנהגה כך הוא בחשש ברכה לבטלה, דלהך צד שאין קורין בספר פסול הרי זו ברכה לבטלה. ובשלמא על הראב"ה אין זו קושיא שהוא נקט בפשיטות שמותר לקרות בספר פסול, כמו במגילה, אבל אנו שפוסקים שמקום שאין בו ס"ת כשר רק פסול אין לקרות בו, מהיכ"ת לחשוש לברכה שא"צ ולא לברכה לבטלה.

19. וכתבו אחרונים שלכתחילה יקרא בספר השני ז' קרואים. והערוך השולחן [סימן קמג ס"ה] כתב דמנהגנו כהב"ח והמג"א שפסקו כהראב"ה וכהמרדכי.

קנין הלכה

מראי מקומות

[ובתוך הדברים הזכיר הביה"ל את שיטת הגר"א (סי' קמג) שנקט כרוב הראשונים שקריאה בספר פסול אינה עולה כלל, וצריך להוציא ספר כשר ולקרוא מתחילת הפרשה, וגם פסק שצריך לברך על הספר הזה ברכה ראשונה כהמרדכי והראבי"ה].

כתב בספר שערי אפרים [פתחי שערים שער ה' ס"ג] שבאופן שמוציא ס"ת אחר וממשיך את הקריאה בו בלי לברך לפניה, יקרא רק ג' פסוקים, דכיון שיש הרבה פוסקים שנקטו שחייב לברך על הקריאה הזו, עדיף למעט בספק ולקרוא רק ג' פסוקים.

נמצאה הטעות בזמן קריאת העולה האחרון

דעת הט"ז [ס"ק ב] שאם נמצאה הטעות בזמן קריאת העולה האחרון, אל יוציא ס"ת אחר משום כבוד הציבור, שיצטרכו להמתין עד שיגללו את הספר השני, אלא יקראו את הטעות בע"פ ויגמור את הקריאה בספר הפסול. גם דעת המג"א [סי' קמג ס"ק ד] כן, אך המשנה ברורה [ס"ק כג] הביא שהרבה אחרונים לא נקטו כך [א"ר, מגן גבורים, שערי אפרים], אלא נקטו שגם בקריאת השביעי מוציאים ס"ת אחר וקורין בו.

והנה הט"ז כתב שגם באופן הנ"ל שנמצאה הטעות בקורא האחרון יוציאו ס"ת אחר לצורך מפטיר, וכתב דאף שצריכים לגוללו אין לחוש, שהרי בלא"ה יש הפסקה לצורך הקדיש. 20 והמג"א חלק עליו ואמר שאין להוציא ס"ת אחר לצורך המפטיר אלא העולה האחרון יפטיר, דמפטיר עולה למנין שבעה, וכן כתב המשנה ברורה [שם ס"ק כג] דכן נוהגין, ואת הקדיש יאמר אחרי הברכות האחרונות של ההפטרה.

נמצאה הטעות במפטיר

אם נמצאה הטעות במפטיר שאינו חובת היום, הסכימו האחרונים שאין להוציא ס"ת אחר, אלא יגמור הקריאה ולא יברך אחריה [משנה ברורה ס"ק כג בשם השערי אפרים], אך מפטיר שהוא חובת היום כגון במועדים או בד' פרשיות דינו כפרשה עצמה, ומוציאין ס"ת עבורו.

בירך על התורה ונמצאה טעות קודם שהתחיל לקרות

האחרונים נחלקו בדין מי שבירך על התורה ונמצאה טעות בספר קודם שהתחיל לקרות:

א. הפתחי תשובה [ס"ק ו] הביא בשם ספר חוט השני שבאופן זה לכו"ע צריך לחזור ולברך על הספר השני, כיון שעדיין לא היה לברכה על מה לחול. והוסיף בחוט השני דאף שמדברי הט"ז [ס"ק ב] לא משמע כן, מ"מ כך נראה לו להורות. הט"ז הביא דין מי שבירך על תורמוס ונפל מידיו, שצריך לחזור ולברך אם אוכל תורמוס אחר, והקשה דא"כ למה לגבי קורא בס"ת ונמצא טעות לא אמרינן שיחזור ויברך, ועיי"ש מה שתירץ. והרי בתורמוס מיירי שנפל קודם שאכל ממנו, ומוכח מזה דה"ג סבר הט"ז שבס"ת אפילו נמצאה הטעות קודם שהתחיל לקרות אינו חוזר ומברך על הספר האחר.

ב. בספר שערי אפרים כתב שגם בכה"ג אינו חוזר ומברך, דמהניא ברכתו לחול על הספר השני, רק הוסיף שהנהוג כחוט השני אין למחות בידו, והביא דבריו המשנה ברורה [סי' קמג ס"ק כ].

ביאורים והערות

ובביה"ל הנ"ל הביא מספר שערי אפרים שכתב שאם נהגו שלא לברך ברכה שלאחריה על הספר הפסול אף כשאפשר להפסיק שם, אלא שמוציאין ספר אחר ומברכים לפניה, אין למחות בידם.

20. המג"א [סי' קמג ס"ק ד] ציטט מהט"ז בי"ד שיגללו בזמן שאומרים את הקדיש, וצ"ב דלא נתפרש כן בט"ז.

קנין הלכה

מראי מקומות

טעות הנמצאת בחומש אחד, אם קוראים בשאר חומשים

בגמ' [גיטין דף ס.] הסתפקו אם מותר לקרות בחומשים [פירוש שכתבם ע"ג קלף ובגלילה, אך רק חומש אחד כגון בראשית או שמות וכו'], ורצו לפשוט דאין לקרות מהא דאמרו דס"ת שחסרה בו יריעה אחת אין קורין בו. ודחו, התם מיחסר במילתיה [פירוש שהוא ספר תורה חסר] הכא לא מיחסר במילתיה [שהוא חומש שלם], ואח"כ הובאה מימרא שאין קורין בחומשים בבית הכנסת מפני כבוד הציבור. וכתב הרשב"א דנראה לו להלכה שאם יש ספר תורה שיש בו טעות בחומש אחד קורין בשאר חומשים, דבכה"ג אין חסרון של כבוד הציבור שהרי זה ס"ת שלם, 21 וגם לא מיקרי מיחסר במילתיה שהרי באותו חומש דקורין לא חסר כלל. והר"ן [שם דף כו: בדפי הרי"ף] הביא שהרשב"א כתב כן להלכה ולא למעשה. ואכן בתשובת הרשב"א [ח"א סי' תפז] כתב בפשיטות לפסול ס"ת שיש בו טעויות, ולא חילק בין טעות בחומש זה או בחומש אחר. [ובסי' תריא כתב רק בחד תירוצא את החידוש הנ"ל].

דברי הרשב"א והר"ן הובאו להלכה ברמ"א [סי' קמג סוף סעיף ד].

הדברים הובאו כצירוף לשיטת הכל בו והאבודרהם שהובאו ברמ"א לעיל בסמוך, הסוברים שאם אין לציבור ס"ת כשר מוציאים לכתחילה ספר פסול וקוראים בו בברכה. ואמנם אין פוסקים כן משום שהרשב"א ועוד ראשונים חולקין וסוברים שאין מוציאים ס"ת פסול לכתחילה, אך כאשר הטעות היא בחומש אחר מצרפין את שיטת הרשב"א והר"ן ומוציאים את הספר לקרות בו, כן פסק הרמ"א.

אמנם בבית הל"ל [שם ד"ה יש] הביא שהגר"א כתב דלפי רש"י אין להקל בזה, וגם הבית מאיר פקפק בזה משום משמעות הרמב"ם דכל הספר פסול, וגם נקט דמיחסר במילתיה שהספר כולו פסול. ובספר שערי אפרים כתב שאין המנהג להקל בזה. גם החזו"א [מסכת ידים סי' ח ס"ק יג] תמה על דברי הרשב"א, כעין דברי הבית מאיר הנ"ל, דכיון שיש טעות אחת כל הס"ת פסול ואינו מטמא את הידים, ובודאי מיקרי שמיחסר במילתיה, דומיא דס"ת שחסרה בו יריעה שכתב הרשב"א עצמו שאפילו חסרה אות אחת ה"ז פסול.

הוצאת ס"ת אחר משום טעות בחסירות ויתירות

כתב הרמ"א [או"ח סי' קמג ס"ד] שאין מוציאים ס"ת אחר משום טעות של חסירות ויתירות, שאין ספרים שלנו מוחזקים שאין בהם טעויות כאלו, שהרי אין אנו בקיאים בחסרות ויתירות. דברי הרמ"א האלו נכתבו כפשרה בין דברי האגור המובאים בב"י שנקט שאפילו מצאו טעות גמורה אין מוציאים ס"ת אחר, משום שגם הספר השני אינו מוחזק לן ככשר בלי טעויות בחסרות ויתירות, ובין שיטת הב"י שבכל טעות גמורה מוציאים ס"ת אחר.

והאחרונים האריכו בכמה וכמה ציורים של טעויות, מה נקרא טעות גמורה ומה אינו נקרא טעות גמורה, והעולה מדברי כמה אחרונים, וכ"כ המשנה ברורה [סי' קמג ס"ק כו], דכל טעות המורגשת במבטא מיקרי טעות גמורה, וה"ה טעות שאינה מורגשת במבטא אם יש לה משמעות אחרת כגון נמצאה דמו שמעה וכתב ונמצא.

סעיף ג

מקור הדין שספר שנמצאו בו ג' טעויות צריך להגיהו הוא בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' רפו. הרשב"א כתב זאת מסברא, דכל שהוחזק בג' טעויות יצא מחזקת כשרות. [וכע"ז כתב הר"ן בשם הראב"ד לענין מאכל שנמצאו בו ג' תולעים דאסור לאוכלו עד שיברק, עיין שו"ע יו"ד סי' פד ס"ט]. והגר"א ציין לגמ' עירובין [דף צו]. דהלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק שלשה בתים ואם

קנין הלכה

מראי מקומות

נמצאו כשרים הוחזק בכשרות.22

וכתב הלבוש דאיתרע כל הספר וצריך להגיה כולו. והא"ר [סוס"י קמג והובא בהגהות רע"א] כתב דבשעת הדחק יש להקל בהגהת חומש אחד, [דצירף בזה את שיטת הרשב"א והר"ן המובאים ברמ"א (סי' קמג ס"ד) שאם הטעות בחומש אחר שרי לקרות בחומש זה].

מצא טעות ותיקנה ושוב מצא ב' טעויות

כתב בספר בני יונה שאם מצאו טעות אחת ותיקנה, ושוב מצאו טעות ותיקנו, ושוב מצאו טעות, באופן שלא היו ג' טעויות מצויות ביחד, יש להקל שלא להצריך להגיה את כל הספר. ובשו"ת דבר שמואל [סי' שיט] וכן הא"ר [סוס"י קמג] החמירו גם באופן זה, דויל בטר מעמא וסו"ם הוחזק ספר זה בטעויות.

ובספר נחלת צבי ציין לגמ' נויר [דף סה:]: לגבי הא דאם מצא ג' מתים הרי זו שכונת קברות, דאמרו בגמ' שאם מצא קבר אחד ופינהו, ואח"כ מצא עוד קברים דאין זו שכונת קברות, אך סיים שהגמ' עצמה אמרה שאין קולא זו מן הדין אלא עילה מצאו ופיהרו א"י, וא"כ בשאר ענינים צריך להחמיר. וציין בספרו מקדש מעט שכבר בספר בני יונה עצמו [בארוך] ציין לגמ' הנ"ל, ומ"מ נקט להקל כאן הואיל ואינו אלא דין דרבנן. עוד סמך הבני יונה בזה על הספרי זוטא שס"ת שנמצאת בו פ"ה טעויות צריך בדיקה ולכן היקל בזה, והוסיף שאם אכן מצאו פ"ה טעויות אין להקל אף שתיקנו בכל פעם את הטעות. ובקסת הסופר [סי' יט ס"ב] פסק להקל כהבני יונה.

ספר תורה שעבר הגהה של מומחה

כתב בספר בני יונה [הקצר] שאם ידוע שהספר עבר הגהה של מומחה ואח"כ נמצאו בו ג' טעויות אין כל הספר טעון בדיקה אלא מתקן מה שמצא, והכי נהוג. והובאו הדברים בקסת הסופר [סי' יט ס"ב]. אמנם כתב הפת"ש [סוס"ק ז] שבפירוש הארוך כתב הבני יונה להחמיר בזה. גם בספר מקדש מעט כתב דנראית דמ"ם הוא בבני יונה הקצר וצ"ל דיש להחמיר והכי נהוג.23

ספר תורה שנכתב ע"י כמה סופרים

בפתחי תשובה [ס"ק ז] הביא שהפמ"ג [יו"ד סי' פד ש"ד ס"ק לב] הניח בצ"ע, ראולי אם הספר נכתב ע"י ג' סופרים שונים ומצאו טעות אחת בכל אחד מהם, אפשר שבכה"ג לא איתרע חזקת הספר ושרי לקרות בו לאחר שמתקן את הטעות. [ובשו"ת דבר שמואל (סי' שיט) שהובאו חלק מדבריו בגליון מהרש"א, כתב די"ל שאם הטעויות הן באותיות ומילות שונות ומרוחקים זו מזו כגון אחת בכראשית ואחת בויקרא, אולי ל"ש כ"ב לומר דאיתרע חזקת הסופר, וכיון שבלא"ה כמה ראשונים מתירים לקרות בספר פסול יש מקום להקל בזה, וצ"ע אם להקל בזה].

עוד הביא בגליון מהרש"א משו"ת דבר שמואל [סי' שנו] שאם סופר אחד כתב הרבה ס"ת, ומצאו בשלשה מהם הרבה טעויות, איתרע סופר זה וצריכים כל הספרים שכתב בדיקה.

ביאורים והערות

22. בגידולי הקדש [ס"ק ח] הקשה דבדיני תולעים מצינו שמאכל שיש בו ספק שמה יש בו תולעים שנתבשל היטב, מותר לאוכלו משום ס"ס, ספק אם יש עוד תולעים, וספק אולי נימוחו בבישול, וא"כ למה לא יהא היתר דס"ס גם בספר תורה, ספק אם יש עוד טעויות, וספק אולי מותר לקרוא בספר פסול. וכתב שבש"ך משמע שאם הוחזק בג' תולעים הוי כידוע שיש עוד, וגם ציין להפמ"ג [או"ח סי' קמג, א"א ס"ק ט] שכתב דהוי כס"ס נגד חזקה. ועיי"ש עוד שדן לחלק בין תולעים שאם החלו להתרבות הרי בטבע הן מתרבים הרבה מאוד, משא"כ בטעויות בס"ת שלא שייכא טענה זו.

23. ובשו"ת שבט הלוי [סי' קסח] כתב שכמה אחרונים חולקים על קולא זו, [שבספר שהוגה ע"י מגיה מומחה לא נאמר דין זה שצריך כולו בדיקה], והוסיף שאם נמצאו ג' יריעות שבכל אחת מהן ג' טעויות יש לבדוק את כל הספר.

קנין הלכה

מראי מקומות

אם אחת מהטעויות היא בחסרות ויתירות

כתב בשו"ת שב יעקב [סי' נג] שאם אחת מהטעויות היא בחסירות ויתירות, ה"ז כאילו מצאו רק ב' טעויות ואין כל הספר טעון בדיקה, וכן כתב בא"ר [סו"ס קמג] בשם זקנו. [ועיי"ש שהובא בתחילה תשובת בעל השכות יעקב שדן לומר דאפילו נמצא בס"ת טעויות שדינן לפסול בדיעבד, מ"מ יש לדמות לטריפות בריאה דפסלינן בתרתי לריעותא, אך למעשה לא החמיר גם השב"י בזה].

סעיף ד

מקור הדין של ספר תורה שנמצאו בו ג' טעויות בכל דף שיגנו הוא בברייתא מנחות דף כט; ואמרו בגמ' דהיינו בטעויות שהחסירו אותיות, ואשר תיקונם הוא על ידי תליית האות החסירה, וד' תליות בדף אחד ה"ז כמנומר, אבל אם ייתר אותיות א"צ לגנוז את הספר אף כשיש ד' טעויות או יותר בכל דף, כיון שתיקונם הוא ע"י גרירת האות היתירה וזה אינו נראה כמנומר.

ונחלקו הראשונים באופן שהטעות היא מחמת חסרון אות, אם מהניא גרירת התיבה וכתיבתה מחדש:

א. הרשב"א [שו"ת החדשות מכת"י סי' קמב] כתב דמהני גרירת התיבה וכתיבתה מחדש, ומה שאמרו בברייתא יגנו, היינו שיגנו עד שיתקן באופן זה.

ב. הריב"ש [סי' ז] והתשב"ץ [ח"א סי' קכה] כתבו דלדעת הרמב"ם כל מקום שכתוב בברייתא יגנו אין לו תקנה, והטעם דלא מהני הכא גרירה וכתיבה על מקום הגרר, הוא משום דמיחזי כמנומר, [משא"כ בייתור אותיות שגורר האות המיותרת ואח"כ צריך רק להרחיב מעט את האותיות האחרות כדי שלא יהא הפסק באמצע תיבה].

להלכה: הרמ"א לא הביא כאן תקנה לגרור את כל התיבה ולכתוב במקומה, 24 ובספר גינת ורדים התיר זאת, ורע"א ציין לדבריו וגם לשו"ת התשב"ץ [סי' קכה] הנ"ל.

כתב בספר מקדש מעט [סי' לב] שאם הטעות היא שכתב אות י במקום ו, אין בזה קפידא אף אם יהיו הרבה טעויות כאלו, כי התיקון הוא על ידי הארכת האות י ואין זה כמנומר כלל. וה"ה אם כתב ר במקום ד, שהתיקון קל על ידי הוספת תג מאחורי האות.

אם יש דף אחד שבו רק ג טעויות מצלת על כולו

עיי' במקדש מעט [סי' ק לד] שהסתפק מה הדין אם יריעה זו שהדף הנ"ל כתובה אינה תפורה עם שאר הספר, אם גם בכה"ג מצלת היא על כל הספר.

סעיף ה

מקור הדין שלא ימחוק ג' שיטות כדי לכתוב במקומן ד' או ה' הוא בשו"ת הרא"ש כלל ג סי' ז. והנה הרא"ש לא ציין מקור לדבריו, אך האחרונים [שו"ת משאת בנימין סימן נו] ציינו למסכת סופרים [פ"ה ה"ח], שם מבואר לפי הגירסא שלפנינו שמותר לגרור שיטה אחת ולכתוב שתיים, וכן מותר לגרור שתיים ולכתוב שלש, אבל שלש לא יגרור. וכתב הרמ"א שהסופרים נהגו לתקן, והיינו שגוררים גם ג' שיטות. וכתב בשו"ת משאת בנימין [סי' נו] לבאר את מנהג הסופרים שהם ביארו שהאיסור לגרור שלש הוא כאשר מקצר את גובה השיטין דאו מיחזי כמנומר ואינו מהודר, אבל אם אינו מקצר את גובה השיטין, רק דוחק את הכתב וכותב כתיבה דקה, בזה אין איסור.

והגר"א [סי' ק ז בליקוט] גרס במסכת סופרים "אבל לא יגרור אחת ויכתוב שלש" [ולא כגירסתנו "אבל לא יגרור שלש"], ולפי"ז

ביאורים והערות

24. ובגידולי הקדש [סי' ט] העיר שלענין סופר שטעה וכתב פרשיות שתומות במקום פתוחות וכיוצ"ב התיר הרמ"א [סי' ערה] למחוק ולתקן ודלא כהרמב"ם, וכאן סתם ולא כתב תקנה.

קנין הלכה

מראי מקומות

נתיישב מנהג הסופרים, דלא נאסר כלל לגרור שלש רק לא למעט גובה השיטות כ"כ. עיי"ש עוד בשו"ת משאת בנימין הנ"ל שהביא ירושלמי [פ"ק מגילה ה"ט] וביאר בו דמלבד הדין הנ"ל [שלא לגרור ג' שיטין אם דעתו לקצר גובה השיטין] יש דין נוסף, שאם דילג יותר מג' שיטין אין לספר זה תקנה אלא גונזו, ורק אם דילג ג' שיטות יש לו תקנה בגרירה. [ועיי"ש שתמה שהסופרים אינם נוהרים בזה, וכתב דכיון שאינו מבואר בבבלי לכן לא חששו לזה, א"נ אפשר שזה רק לכתחילה ואינו פוסל בדיעבד].

ובקסת הסופר [סי' יט סעיף ו] הביא דברים אלו של המשאת בנימין שאם דילג יותר מג' שיטין אין למחוק כדי להשלימן. [ולגבי מחיקת ג' שיטין כתב בקסת הסופר (שם) שמנהג הסופרים למחוק כמה שיטין, ולא הביא את חילוקו של המשאת בנימין בין אם ממעט גובה השורות ובין אם אינו ממעט].

סימן רפ

סעיף א

מקור הדין של קרע ביריעות ס"ת הוא בגמ' מנחות דף לא:, ואמרו שם שאם הקרע הגיע רק לב' שיטין יתפרנו, ואם הגיע לג' שיטין אל יתפרנו. וכתב רש"י דבאופן זה יסלק את היריעה הזו. עוד אמרו [שם] בגמ' שיש לחלק בין יריעה מעופצת ליריעה שאינה מעופצת.

בטעם הדין כתב רש"י [ד"ה עתיקתא] שהקרע הוא גנאי לספר, וכן כתב הנ"י [הלכות קמנות דף ד. ד"ה לא] דבעינן זה קלי ואנהו וליכא כיון שהוא כ"כ קרוע, [משא"כ אם הקרע רק בב' שיטין אכתי הספר מהודר]. והריב"ש [סי' ל] הוסיף דבספר ישן הקריעה היא יותר גנאי כיון שניכר שהוא מחמת רקבון. וגם במדרכי [סי' תתקנח] מבואר שהגנאי הוא הקרע, עיי"ש שכתב שבספר שחור [מעופץ] מיגניא ביה מפי הקריעה.

וברא"ש [סי' יד] ובטור איתא שהתפירות הן גנאי, ולכן כתבו שביריעה מעופצת אין התפירות ניכרות כ"כ, ולכן מותר לתפור גם בקרע שנכנס בג' שיטין. [עוד כתבו הפוסקים (ב"ח, ש"ך ס"ק ג) שבספרי תורה שלנו שהקלף לבן והגידים לבנים, אין התפירות ניכרות ולכן שרי גם בג' שיטין].²⁵ ובתשב"ץ [ח"ג סי' רז] כתב שהחילוק הוא בין אם היריעה חזקה, או שהיריעה חלשה ועלולה מפי להקרע.

החילוק בין יריעות מעופצות לשאינן מעופצות

הרמב"ם [פ"ט הט"ו] ביאר דכל היריעות מעופצות, אלא החילוק הוא בין יריעות חדשות שניכר עיפוצן ובהן גם קרע הבא בג' שיטות שרי לתפור, לבין יריעות ישנות שאין עיפוצן ניכר ובהן התירו לתפור רק בקרע הבא בשתי שיטות.²⁶ ויש בראשונים ביאורים אחרים בזה, אבל השו"ע העתיק את לשון הרמב"ם, וגם הרמ"א לא הביא ביאור אחר.

ביאורים והערות

25. עיין מקדש מעט [ס"ק א] שהסתפק ביריעה שלא נקרעה אלא נחתכה בסכין, וכתב שלכאורה הדבר תלוי בשיטות הראשונים בטעם הגנאי שיש בקריעה. ולכאורה כוונתו דלפי הרא"ש והטור שהגנאי הוא בתפירות ה"נ יהא גנאי כשיתפור, ולפי הריב"ש שכתב שהגנאי בס"ת ישן הוא משום שניכר שנקרע מחמת רקבון, אין זה שייך בקרע שנעשה בסכין. [ולפי רש"י והנ"י יל"ע אם רק קרע גורם גנאי לספר או גם חיתוך בסכין].

26. תוס' [דף לא: ד"ה הא] ביארו מה שאמרו בגמ' דלא אפיצן כפשוטו, שהיריעות אינן מעופצות, והקשו דא"כ לא נשלם העיבוד, דכ"ז שלא נתעבד בעפצים ה"ז דיפתרא. וכתב הגר"א שלפי הרמב"ם מיושבת קושיית תוס', דלא מיירי כלל ביריעות שאינן מעופצות.

קנין הלכה

מראי מקומות

האם ההיתר ביריעות מעופצות הוא רק בשלש שיטין או גם ביותר משלש

הראשונים והאחרונים נחלקו במה שאמרו בגמ' להכשיר ביריעות מעופצות, אם התירו רק ג' שיטין ולא יותר, או שהתירו גם יותר מג' שיטין:

א. הריב"ש [סי' ל'] דייק מלשון הרמב"ם ומלשון רש"י דלא התירו אלא ג' שיטין, וכן כתב בשו"ת מהרי"ט [ח"א סי' לא] ובשו"ת הב"ח [סי' קח] ובשו"ת שבות יעקב [ח"ב סי' פ], וכן פסק הרמ"א, וכן כתב בדרכי תשובה בשם ספר בגדי כהונה.

ב. בשו"ת התשב"ץ [ח"ג סי' רז] הכשיר זאת, וכתב שהעביר את טעמו לריב"ש והריב"ש חזר בו, ועיי"ש דכן עשו מעשה בקהלתו. 27 גם הרשב"ש [סי' קג] כתב להקל, וכן היקל הר"ש משאנץ, והובא בהגהות מרדכי [גיטין סי' תסג], וכן היקל בשו"ת מהר"מ אלשקר. וכתב הש"ך [נקודות הכסף] שאילו ראה הרמ"א דעת המקילים לא היה מתמיר בזה. 28

להלכה: כתב בקסת הסופר [סי' יח ס"ב] להחמיר בזה, דלעולם אין לתפור קרע הבא ביותר מג' שיטין. 29 וצ"י להירושלמי [סוף"ק דמגילה ה"ט], ולספר שיירי קרבן [שם ד"ה אף] שכתב דמוכח בירושלמי להחמיר בזה.

קרע בשיטה אחת או שתיים האם התפירה מעכבת

הפוסקים נחלקו בקרע הבא בשיטה אחת או שתיים, האם מותר לקרות בספר כל זמן שלא תפרו.

א. הב"ח והש"ך [ס"ק ב] נקטו דאסור לקרות בו כ"ז שהוא קרוע. ובנקודות הכסף דייק כן מלשון הריב"ש [סי' לא] שכתב שקרע הבא בשתי שיטות "יש לו תקנה בתפירה", ומשמע שכל זמן שלא תפרו ה"ז פסול.

ב. הט"ז [ס"ק א] היקל בזה, דמפרש מה שאמרו שקרע הבא בשיטה אחת או שתיים יתפור, הכוונה דרשאי לתפור שאין התפירות מקלקלות נוי הספר, אך אין זה לעיכובא, וכן פסק בדרך החיים.

ולדינא כתב בקסת הסופר [שם ס"א] להחמיר כהב"ח והש"ך. 30

נמצא באמצע הקריאה ספר שתפרו בו קרע הבא בג' שיטות

כתב הט"ז [ס"ק ב] שלענין דיעבד אם תיקן בתפירה [או בדבק] קרע הבא בג' שיטות נראה שאין להוציא ס"ת אחר, דכיון שאין הפסול אלא מחמת הידור אין זה פסול בספר, והוסיף הט"ז דכ"ש שאם אין שם ס"ת אחר דמוציאין את הספר זה לכתחילה. וכדרך החיים הניח דברי הט"ז בצ"ע. [אמנם המקדש מעט (ס"ק ד) העיר שלענין מעשה בודאי יש להורות כהט"ז משום שספרים דידן נחשבים כמעופצים. ונחלקו הפוסקים די"א שאפשר לתפור בהם גם יותר מג' שיטות, כמוכא לעיל, והו"ל ספק פלוגתא בדרכן].

ביאורים והערות

27. וצ"ע שהתשב"ץ עצמו [חלק ב' סי' רסט] פסל ביותר מג' שיטות.

28. החזו"א [או"ח סי' יא ס"ק ב] הסתפק אם לפי שיטה זו יש להתיר אף אם נחלק רובה של היריעה, או דרק במיעוטה הקלו. [ובנחלקה כל היריעה כתב החזו"א דפשיטא דלא מהניא תפירה, דאין עושין דף אחד משני עורות והוי תעשה ולא מן העשוי].

29. והחמיר שם אף בקרע שבין דף לדף, וכתב במקדש מעט [ס"ק יא] דזו חומרא יתירא, דיש כאן תרתי לטיבותא, א) בין דף לדף הוי ספק, ב) יותר מג' שיטין בדעפיצן הוי ספק.

30. ובמקדש מעט [אות ח] הביא מספר בית לחם יהודה שכתב להחמיר בזה בקרע שבין אות לאות, אבל בקרע שבין תיבה לתיבה או בין השיטין היקל לקרות גם קודם שיתפרנו. [וציין המק"מ לספר בני יונה שלא היקל לקרות בקרע שבין דף לדף בלי תפירה אם הקרע גדול משלש שיטות].

קנין הלכה

מראי מקומות

נקרעה גוף היריעה בלי שנקרע הגליון

כתב הב"ח [והובאו דבריו בש"ך ס"ק א], שמלשון הטור יש לדייק דדוקא קרע שהתחיל מהגליון של הספר ונמשך אל השיטין פוסל בג' שיטין, אבל אם הגליון שלם ונוצר קרע באמצע היריעה, רשאי לתופרו אף אם נקרעו ד' או ה' שיטין. ובשו"ת הרא"ם [ח"א סי' צא, הובאו דבריו בהגהת אמרי ברוך ובבאר היטב] כתב שאמנם הדיוק של הב"ח מדברי הטור נכון, אך כיון שאין זה מדוייק בלשון הרמב"ם והשו"ע אין להקל בזה. וכתב בקסת הסופר [סי' יח לשכה ס"ק א] להחמיר בזה, שלא לתפור יותר מג' שיטין. וגם החזו"א [או"ח סי' יא ס"ק ה] כתב להחמיר בזה ודלא כהש"ך. 31.

נקרע רק הגליון

כתב הש"ך [ס"ק ב] בשם הב"ח שאם נקרע רק הגליון למעלה או למטה, יכולים לקרות בספר לכתחילה, והסכים עמו הש"ך, רק כתב דנראה דלכתחלה יתקן כל מה דאפשר. וכבר נתפרש כן בשו"ת הרא"ש [כלל ג סי' יא], הובא בב"י [בדק הבית]. 32.

נקרעה היריעה בין דף לדף

בגמ' [מנחות דף לא]: נסתפקו בדיון קרע שבין דף לדף ובין שיטה לשיטה [וכנראה הרמב"ם לא גרס בין שיטה לשיטה אלא בין תיבה לתיבה, ויתבאר להלן], והניחו בתיקו. ופירש"י דמיירי בקרע שאם היה במקום הכתב היה נכנס בשיעור הפוסל מלתפור, והיינו ג' שיטין, ונסתפקו אם בין דף לדף קיל טפי ומועילה לו תפירה גם בשיעור ג' שיטין. וכדעת הרמב"ם כתב הבית יוסף ב' ביאורים: ביאור האחד הוא כרש"י, [ולפי"ז כשפסק הרמב"ם שיתפור פסק לקולא, ויתבאר להלן]. והביאור האחר הוא שהספק הוא אם מותר לקרות בספר הזה בלי תפירה כיון שאין הקרע במקום הכתב, ופסק הרמב"ם לחומרא, שגם קרע זה שאינו במקום הכתב אסור לקרות בו בלי תפירה. 33.

להלכה: פסק הטור להחמיר בספק זה, והיינו שאין להקל בין דף לדף יותר מאשר בקרע הנכנס בתוך הכתב עצמו. וכתב הב"ח שמשמע שהטור סובר שזהו ספיקא דאורייתא, היינו דמה שאמרו שקרע הבא בתוך ג' לא יתפור הוא מן התורה. והב"י עצמו כתב שאין זה מוכרח, ואדרבא משמע שאינו אסור אלא מדרבנן שמא יקרע הרבה. וכרמב"ם פסק דיתפור, ולפי הביאור הראשון של הב"י בדבריו שהוא כביאור רש"י והטור, פסק הרמב"ם לקולא, שבין דף לדף תופרים גם בקרע שהוא כנגד ג' שיטין. [ולפי דיעה זו של הרמב"ם יש לדון אם רק בג' שיטין היקל הרמב"ם ולא ביותר מזה, או דגם בהרבה שיטין יש להקל]. וכתב הש"ך [ס"ק ד] דמשמע שלפי הרמב"ם תופרים בכל ענין, והיינו אף בהרבה שיטין, וכן משמע

ביאורים והערות

31. אמנם אם לא יתפור אלא ידביק מטלית מאחורי הקלף, מצטרף בזה ספק נוסף שיבואר להלן, אם דבק מהני ביותר מג' שיטין, ואולי בזה לא היו האחרונים האלו נוקטים להחמיר.

32. עיין בט"ז [ס"ק ג] שהביא את דברי הרא"ש האלו וסיים על זה "ולא כהטור שמחמיר בזה אלא כהרמב"ם שמיקל, והיינו אפילו גם בקרע בין תיבה לתיבה ואפילו תוך שלש". והדברים צריכים ביאור דלא מצינו מחלוקת בין הטור לרמב"ם לגבי קרע בגליון אלא לגבי קרע בין דף לדף, או בין תיבה לתיבה הבא כנגד ג' שיטין, וגם לא שייך כאן קרע בין תיבה לתיבה דהא איירי בגליון, ואולי ט"ס הוא בט"ז והתיבות "ומבואר בתשובת הרא"ש וכו' עד אינו פוסל כלל" אינן שייכות כאן, ולפי"ז עוסק הט"ז רק בקרע בין תיבה לתיבה שהטור החמיר והרמב"ם היקל.

33. לפי הביאור השני של הב"י ברמב"ם לא נתפרש ברמב"ם שבקרע שבין דף לדף מותר לתפור גם בג' שיטין, אלא נתפרש רק שחייב לתפור גם בקרע שהוא כנגד ב' שיטין.

קנין הלכה

מראי מקומות

בספר בני יונה. 34

להלכה: פסק השו"ע כהרמב"ם שבין דף לדרך תופר, והש"ך [ס"ק ד] הביא שלהטור אינו תופר. ובספר בני יונה הביא את שתי הדיעות וסיים להחמיר בין תיבה לתיבה, ומשמע קצת שסובר שאפשר להקל כהרמב"ם והשו"ע לענין בין דף לדרך. 35 ובקסת הסופר [סי' יח ס"א] החמיר כהטור שגם בין דף לדרך אין להקל ביותר מג' שימין.

קרע בין תיבה לתיבה

בגמ' [מנחות דף לא:]: הסתפקו בקרע שבין דף לדרך, ואח"כ הסתפקו בספק נוסף, ויש בזה חילופי גירסאות, לפי הגירסא שלפנינו, וכן גירסת רש"י והרא"ש והטור הספק השני הוא בין שיטה לשיטה, ויבואר להלן, ולפי הרמב"ם הספק השני הוא בין תיבה לתיבה.

להלכה: הרמב"ם פסק בהך תיקו לקולא, וכן הובא בשו"ע, אמנם הש"ך כתב דלפי הטור נראה שאין חילוק בין קרע שבין האותיות לבין קרע בין התיבות. [והיינו דמלבד שהטור פסק את הספיקות האלו לחומרא, יש לטור סיבה נוספת להחמיר, שהרי ספק כזה של בין תיבה לתיבה אינו נמצא כלל בגמרא לפי הטור [ורש"י והרא"ש], וא"כ מדין ודאי יש לנהוג בו כדין קרע שבין האותיות לפי הטור וסיעתו.

ולהלכה כבר הבאנו שבספר בני יונה כתב להחמיר עכ"פ בקרע שבין תיבה לתיבה, דאף אם ננקוט להקל בספק שבין דף לדרך, מ"מ בין תיבה לתיבה חמיר טפי וכנ"ל.

ובקסת הסופר [סי' יח ס"א] בלאו הכי החמיר בספיקות של הגמרא אף בין דף לדרך, ופשיטא שיחמיר בין תיבה לתיבה.

בין שיטה לשיטה

ספק זה אינו מובא בשו"ע, משום שהשו"ע העתיק את שיטת הרמב"ם שלא גרס זאת בגמרא [רק גרס בין תיבה לתיבה]. אמנם רש"י והרא"ש והטור גרסו זאת ולא נתבררה היטב המציאות בספק זה, מהיכן הגיע הקרע אל בין השימין. 36 וגם לא נתפרש כלל שיעורו של קרע זה.

והנה רש"י [מנחות שם ד"ה בין דף לדרך] כתב שנקרע בשיעור שאילו היה בכתב היה יותר מג' שימין, וכד"ה ובין שיטה לשיטה כתב רק "ואם נקרע יתפור או לא יתפור" ולא כתב כמה נקרע, וכתב בדרישה שמדוייק מרש"י שלענין קרע שבין שיטה לשיטה את"ל דפסול ה"ז פסול ככל שהוא, ומשום שאין דרך לתפור לרחבו של דף. [וכבר דייק כן ברש"י בחידושים המיוחסים לרשב"א על מנחות, וכתב לבאר דלהך צד דפסול ה"ז משום שקרע בין השימין נראה כמסלק את הדף].

והמרדכי [סו"ם תקנמ] ביאר דקרע שבין השימין מיירי שהתחיל בגליון מלמעלה, ועבר בין דף לדרך ופנה אל בין השימין, והספק הוא, דאת"ל דבין דף לדרך אינו פוסל יש לדון אולי אם פנה אל בין השימין ה"ז פוסל.

והחזו"א [או"ח סי' יא ס"ק ב] פירש דקרע שבין השימין מיירי שארכו באורך קרע הבא בשלש שימין, דג' שימין שיעורו הוא, והספק הוא דכיון שהקרע אינו במקום הכתב אלא בין השימין אולי קיל טפי. [ולדעת החזו"א א"צ שהקרע יתחיל בגליון אלא אפילו נעשה קרע באמצע היריעה ה"ז פוסל, כמבואר בדבריו (שם ס"ק ה), ובהכי מיירי גם קרע שבין השימין].

ביאורים והערות

34. וכתב המקדש מעט [ס"ק יא] דכך משמע גם ברמ"א, שלעיל לענין קלף מעופץ כתב שאין להקל אלא בג' שימין ולא יותר, וכאן לא כתב כן, משמע שקולא זו שבין דף לדרך נאמרת בכל ענין.

35. והטעם להחמיר טפי בין תיבה לתיבה, הוא משום שלפנינו בגמ' אין גירסא זו וגם הטור לא גרס כן, ולשיטתם פשוט שבין תיבה לתיבה דינו כבין האותיות.

36. המקדש מעט דן לפרש דמיירי שהקרע התחיל בגליון שבצד היריעה והגיע עד בין השימין.

קנין הלכה

מראי מקומות

תפירה במשי

בגמרא [דף לב:]: מבוואר דאין לתפור את הקרעים אלא בגידין ולא בגרדין, וכן פסק הרמב"ם [פ"ט הט"ו], וכן הובא בריב"ש [סי' ל ולא], והובאו דבריו בדרכי משה [ס"ק א.]. ותמה הב"י על ספר התרומה שכתב שרגילות לתפור אפילו במשי, ואח"כ הביא שרבינו יעקב אמר 'שמא בגידין'. וכן יש לתמוה על הרא"ש [שו"ת כלל ג סי' יא] שכתב שלגבי קרע ביריעות לא נאמרה ההלכה שצריך לתפור בגידים, דהא בסוגיא הובא דין זה לגבי קרע ביריעות. ואולי הראשונים האלו לא גרסו כן בגמרא וכתב הרמ"א ד"א שנוהגין לתפור במשי וכן נוהגין האינדא, אבל העיקר לתופרה בגידין. וכתב על זה הגר"א [ס"ק ד] וז"ל תמוה מאד וכבר תמה ב"י ובספר בני יונה כתב דבשעת הדחק תופרין במשי, ובקסת הסופר [סימן יח ס"ג] כתב בסתמא דכל התפירות הנוכרות צריכות להיות דוקא בגידים.

ובמקום שהתפירה אינה מעכבת, כגון כאשר הקרע הוא רק בגליון ולא הגיע כלל אל מקום הכתב, רשאי לתפור גם במשי, כן כתב בספר בני יונה. אמנם בשו"ת דרכי נועם כתב דלכתחילה יש להדר אחר גידים כשרים או דבק כשר.

האם מהני לחבר הקרע על ידי הדבקה קלף מבחוץ

הראשונים נחלקו אם מותר להדביק את הקרע על ידי הדבקה מטלית מבחוץ.

- א. מהר"ם מרוטנברג [הובא ברא"ש סי' יד] אסר, ומעמו משום שבשעת הקריאה בספר מושכים אותו ולכאן ולכאן וסוף הדבק להתפרד, ועוד דהא אמור בגמ' ה"מ בגידין ולא בגרדין.
- ומשמע להדיא במהר"ם דאסר לדבק אף במקום שהתפירה מועילה כגון בקרע הבא בשני שיטין, וכן דייק רע"א. [וחלק על הט"ו] [ס"ק ב] שכתב שהמהר"ם אסר רק במקום שגם תפירה אינה מועילה.
- ב. הרא"ש [שם] נטה להתיר דיבוק היריעות, ואפילו במקום שהתפירה אינה כשרה כגון בג' שיטין, הדבק עדיף כיון שאינו ניכר.

להלכה: הרמ"א הביא י"א שמותר לדבק כל זמן שמותר לתפור, והיינו שהרמ"א עשה הכרעה בין המהר"ם לבין הרא"ש ולא התיר דיבוק אלא כשהתפירה כשירה, וכך נקט למעשה הש"ך [ס"ק ו], אך הוסיף דנראה שבשעת הדחק כדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו ולהתיר דיבוק אף במקום שהתפירה אינה כשרה, כגון ג' או ד' שיטין ואף יותר. ובפתחי תשובה [ס"ק ד] הביא מתשובת בתי כהונה [סי' יב] שלא הכשיר דבק במקום שהתפירה פסולה. והחזו"א [סי' יא ס"ק ב] כתב דאדרבא כיון שפשוט שדבק אינו כתפירה בגידין, על כרחינו אם באנו להכשירו הוא משום שמכח הדבק דיינינן ליה ממש כעור אחד, וא"כ בודאי יש להכשיר גם ביותר מג' שיטין.

קרע באות עצמה

כתב הרמב"ם [פ"ט הט"ו] דכל ההיתרים שנאמרו בקרעים לא נאמרו אם נחלקה אחת האותיות ע"י הקרע, דכיון שנתבטלה צורת האות א"א לחזור ולהכשירה ע"י תפירה או דיבוק. וכן פסק השו"ע, וכן הוא ברמ"א בסוף הסעיף. ועיין בש"ך [ס"ק ח] שהקשה מהשו"ע [או"ח סי' לב סעיף טז] שאם נפסקה אחת מהאותיות הפשוטות ה"ז כשר, וכתב דהתם מיירי שלא נשתנה צורת האות, ומשמע שהשו"ע הכא איירי בנשתנה צורת האות. והפתחי תשובה [ס"ק ו] כתב שמהשו"ע משמע שאף כשלא נשתנה צורת האות ה"ז פסול, וצ"ע לתשובת בתי כהונה [סי' יב] ולתשובת חוט השני [סי' פו].³⁷

קנין הלכה

מראי מקומות

נקב ביריעה שנסתם על ידי הרבקה קלף

בשו"ת מהרי"ק [סי' קכב] האריך בנידון נקב שנעשה ביריעה וסתמוהו על ידי הרבקה קלף, אם חשיב כחלק מהיריעה לכתוב עליו, או דאינו כשר לכתוב עליו. ועיי"ש שהביא ממסכת סופרים [פ"ב הי"א] דת"ק אמר שאין דובקין בדבק ואין כותבין ע"ג מטלית, ור"ש בן אלעזר משום ר"מ התיר.

ולכאורה במחלוקת זו צריך להחמיר כת"ק. אמנם הביא עוד מהירושלמי [פ"ק מגילה] דהלכה למשה מסיני שדובקין בדבק. [והביא דיש שדחו דהירושלמי קאי על תפילין של יד שצריך לדבק הפרשיות]. והגר"א ציין גם למסכת סופרים הנ"ל [שם] בהמשך הדברים, דאיתא הלכה למשה מסיני ס"ת שנקרע מטלה עליו מטלית מבחון. וכתב החזו"א דרצונו לומר דהוי כמחלוקת ואח"כ סתם להכשיר דבק, וממילא להכשיר גם מטלית.³⁸

ועכ"פ נקט מהרי"ק לדינא שאפשר לכתוב על המטלית העשויה קלף, וכן פסק הרמ"א. והב"ח כתב דנראה שהעיקר כהאוסרים, אך היות ונהגו היתר בזה לפני גדולים אין להורות בזה איסור, אבל המחמיר בזה תע"ב. והש"ך [ס"ק ז] העתיק דבריו, וסיים ועיין מש"כ באו"ח [סי' לב] בדינים אלו, ולא זכינו לכתבי הש"ך על או"ח. והחזו"א [או"ח סי' יא סוף ס"ק א] כתב דכבר הכריע המנהג את ההלכה וכותבין ע"ג מטלית.

אות שחציה על היריעה וחציה על המטלית

הפוסקים נחלקו אם למאי דנהגו לכתוב ע"ג מטלית, שרי נמי לכתוב אות שחציה ע"ג היריעה וחציה ע"ג המטלית:

א. המ"ז [ס"ק ד] כתב דה"ז מותר, דכיון שהמלאי הודבק לפני הכתיבה ה"ז נעשה כגוף אחד ממש עם היריעה, וכשיטתו נקטו כמה אחרונים, החיד"א [ספר לדוד אמת סי' יד], מהר"ם בנעט [ספר ביאור מרדכי], הנצי"ב [שו"ת משיב דבר ח"ב סי' עט] והחידושי הרי"ם.

ב. הב"ח והש"ך כתבו שבאופן זה בודאי יש לפסול, משום שאין המלאי נעשה כגוף אחד ממש עם היריעה אלא הוא מחובר לה, ונמצא שאין האות מהוה גולם אחד, ובעינין שכל אות תעמוד על היריעה לחוד או על המלאי לחוד. עוד הוסיפו דאפילו כל צורת האות כתובה על היריעה אלא שאינה מוקפת גויל רק ע"י המלאי אין זה מועיל. וכשיטתם נקטו גם בספר בני יונה ובשו"ת חת"ס [סי' רעה] ובהגהות אמרי ברוך [להגר"ב פרענקיל].

להלכה: כתב בקסת הסופר [סי' יח ס"ו] להחמיר כהב"ח והש"ך, אמנם בלשכת הסופר [אות ד] כתב דנראה שאם נמצא כן בשבת, או שנמצא כן בשם מהשמות הקדושים, יש לסמוך על המ"ז כיון שא"א לתקנו. וע"ע בחזו"א [או"ח סי' יא סוף ס"ק ו] שאף שנקט שהיתר של דבק עושה את הכל כגוף אחד, מ"מ קשה להכריע בזה וראוי להחמיר.

כתב על המטלית ואח"כ הדביקה ליריעה

כתב רע"א בשם ספר גן המלך [לבעל הגינת ורדים] שאין לכתוב ע"ג המטלית ואח"כ להדביקה ליריעה, משום דהוי תעשה ולא מן העשוי. [והיינו דס"ל שאין לדמות זאת להא דכותבין על יריעות נפרדות ואח"כ תופרים אותן, משום שזהו הסדר שנמסר לנו בעשיית ספר תורה, משא"כ מטלית שאינה יריעה בפ"ע אלא צריכה להיות נטפלת אל עיקר היריעה]. והוסיף דאפילו הודבקה

ביאורים והערות

דמעתה אם מדביק את הקרע וחוזרת צורת האות ה"ז בכלל תעשה ולא מן העשוי, אבל אם הדביק את הקרע ואח"כ כתב את האות, י"ל שזה בגדר נקב ביריעה, ואם הדיו עובר עליו ה"ז כשר. [וכעיי"ז דן החזו"א שם לענין אות שחציה על היריעה וחציה על המטלית, אך סיים דקשה להכריע וראוי להחמיר. ויל"ע אי קאי נמי על הנידון הקודם של אות שנכתבה אחרי שהודבק הקרע].

38. מהרי"ק דן גם לומר שאולי לא נחלקו אלא בהדבקת מטלית העשויה בו, אבל בהדבקת קלף כו"ע מודו דשרי.

קנין הלכה

מראי מקומות

המטלית לפני הכתיבה ואח"כ כתב עליה, אם נפלה המטלית ממקומה א"א לחזור ולהדביקה, משום דגם זה בכלל תעשה ולא מן העשוי, 39 וכן החמיר בקסת הסופר [סי' יח ס"ז].

כתיבת שם ע"ג מטלית

יש מהאחרונים שכתבו שלא לכתוב שם ע"ג מטלית, שמא ברבות הימים יפרד הדיבוק ויבוא השם לידי בזיון [חינוך בית יהודה, שבות יעקב ח"ב סי' פח ועוד]. ובספר מעיל צדקה [סי' סט] פסל אף בדיעבד, דכתב שזה גרע משם שנכתב מקצתו מחוץ לרף. אמנם בשו"ת חת"ם [סי' רנט] ציין לדברי הש"ך [סי' ערב ס"ק ג] שכתב דאין הס"ת נפסל בזה, וכן בשו"ת דבר שמואל [סי' שה] התיר זאת אף לכתחילה. ובספר קסת הסופר [סי' יא סעיף יג] הביא את שתי הדיעות, וכתב שם בלשכת הסופר [אות כג] שאם כותב על המטלית את השם עם תיבות נוספות בודאי יש להקל. עוד כתב בשו"ת מעיל צדקה [סי' כט], וכן נקט בקסת הסופר [שם] ובשו"ת בית שלמה [סי' קכז] שאין לכתוב מקצת השם על היריעה ומקצת על המטלית.

סעיף ב

מקור הדין להחליף ג' יריעות הוא במסכת סופרים פ"ב ה"ז. ואיתא שם עוד דמה שמחזיר יהא כמדת הכתב הראשון, והובא ברא"ש ובש"ך [ס"ק ט].

ובשו"ת חכם צבי [סי' יט] כתב דא"צ ג' יריעות אלא סגי כג' עמודים, אלא הפת"ש [ס"ק ז] הביא שבשו"ת גבעת שאול [סי' קו] נחלק עליו.

כתב רע"א בשם שו"ת שארית יוסף [וכן כתבו בשו"ת דבר שמואל ובשו"ת שבות יעקב ובשו"ת חוט השני] דדוקא אם מחליף יריעה שבלתה, דינכר מאד השינוי, אבל אם היריעה חדשה אלא שיש בה פסול שמחמתו גונזין אותה, סגי בנתינת יריעה אחת תחתיה.

כתב הט"ז [ס"ק ה] שבדיעבד אם החליף רק יריעה אחת אין לפסול את הספר, וכ"כ בשו"ת הרשב"ש [סוף סימן קנה].

סימן רפא

סעיף א

ספר תורה שכתבו מין ישרף

מקור הדין הוא בגמ' גיטין דף מה:; אמר רב נחמן נקטינן ס"ת שכתבו מין ישרף. ולכאורה צ"ע דנהי דיש מצוה לאבד את מעשי המינים ולא להניח שם למעשיהם, וכלשון הרמב"ם [פרק ו יסודי התורה ה"ח], מ"מ איך יהא מותר מחמת זה לעבור על איסורי תורה של לא תעשון כן לה' אלקיכם. וכבר יישב הרמב"ם [שם] קושיא זו, וז"ל

❦ ביאורים והערות ❦

39. עיין בגידולי הקדש [ס"ק ב] שכתב לדון על דברי גן המלך בתרתי, א. אם נכתבו התיבות על המטלית לאחר שהדביקה ונפלה המטלית, יש לומר שאין בזה חסרון של תעשה ולא מן העשוי, כעין המבואר במג"א [סי' טו ס"ק ג] ובהגהת רע"א [י"ד סי' רפט]. ב. ומלבד זה נקט שאין חסרון של תעשה ולא מן העשוי בנידון זה של עשיית ספר תורה.

קנין הלכה

מראי מקומות

אבל מין ישראלי שכתב ס"ת שורפין אותו עם האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו אלא והוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם עכ"ל. ונמצא שהרמב"ם נקט דכיון שכתבו מין לא נתקדש השם כלל. ובביאור הדבר כתב החזו"א [יו"ד סי' קסד ס"ק ג] דכיון שאינו מאמין בקדושת השם, לא שייך בזה הכוונה לשם, ולכן לא נתקדש. ורש"י [גיטין דף מה: ד"ה ישרף] כתב דסתם מחשבת מין לעבודה זרה, והיינו שבזמן שכתב את השם הוא מתכוין לעבודה זרה שלו, ונמצא ג"כ שלא נתקדש השם כלל. אמנם בדעת הרמב"ם כתב בספר מקדש מעט [ס"ק א] דגם כופר בעיקר שאינו עובד ע"ז, מצוה לשרוף ס"ת שכתב. ומעתה מאחר שאין קדושה לספר שכתבו מין, ציוו חכמים לאבדם ולשורפם כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם.⁴⁰

קראי, ויהודי שאינו מאמין בדברי חז"ל

כתב הרדב"ז [שו"ת ח"ב סי' תשעד הובא בפת"ש ס"ק ב] דאע"פ שהקראים החולקים על מסורת חז"ל בתורה שבע"פ נחשבים מינים ואפיקורסים, מ"מ לא נאמרה בהם ההלכה שספרי תורה שלהם ישרפו. והדברים מבוארים היטב לפי האמור לעיל, דנהי שאינם מאמינים בתורה שבע"פ, מ"מ הם מאמינים בה', ובכותבם את שם ה' הם אכן מתכוונים לשם המיוחד, ולכן האזכרות שבספריהם קדושים ואסור לאבדן. וממעם זה כתב גם הביה"ל [סי' לט ס"ד ד"ה שכתבן] דאפיקורס ישראל שאינו מאמין בדברי חז"ל לא נאמר בו הדין שס"ת שלו ישרף, שהרי הוא מאמין בה', והאזכרות שהוא כותב קדושות. גם מש"כ הפתחי תשובה [ס"ק ב] בשם שו"ת תשובה מאהבה [סי' קי] בס"ת שכתבו סופר שהאמין במשיח השקר ש"צ, דיש לשורפה, הוא משום שכתב שם שהמאמינים באותו משיח שקר היו אומרים עליו "זה אלהינו". והוסיף שאין ספק שסופר רשע זה נתכוין בזמן כתיבת האזכרות על אותו משיח שקר. [אך אילו לא היה באמונתם פגם באלוקות אלא בדברים אחרים, לא היה הספר נידון בשריפה]. עיין שו"ת פנים מאירות [ח"א סי' מה] בענין ספר רזיאל שנעתק ללשון האומות ויש שתי וערב מעל השמות, שקודר את האזכרות וגונזן, ואינו שורפן, משום שמיידי שהספר נמצא ביד מין, אך לא ברור שכתבו מין, אלא אפשר שכתבו ישראל ואח"כ הוסיפו המינים את השתי וערב.⁴¹

תפילין שנכתבו על ידי מין

כתב הרמב"ם [פ"א הל' תפילין ה"ג] דגם תפילין שכתבן מין ישרפו, ורבינו ירוחם כתב דייגונו. בטעמו של רבינו ירוחם כתב

ביאורים והערות

40. ואם כתבו מין ע"מ למוכרו לישראל, כתב בספר בני יונה [הארוך] שיגנו, ובספר מקדש מעט כתב דנראה שגם בזה ישרף, כי גם בזה נתכוין בודאי לשם ע"ז.

41. והא דשורף את שאר הספר לאחר שקדר את האזכרות הוא ע"פ הגמ' בשבת [דף קטז.], עיי"ש דדעת ר' יוסי' בספרי מינים דקודר את האזכרות וגונזן ואת השאר שורף [ור"ש נחלק שצריך לשרוף את הכל]. וכתבו שם תוס' [ד"ה ספרין דאיידי בנמצא ביד מין, דאי בידוע שכתבו מין לכו"ע ישרף כמבואר בגמ' [גיטין דף מה:].].

אמנם ברמב"ם ובשאר פוסקים לא מצינו שהביאו דין זה שספר שנמצא ביד מין יקודר את האזכרות וישורפם, אלא כתבו בסתמא שיגנו. עוד יש ללמוד מדברי הפנים מאירות שדין השריפה והגניזה של ספרי מינים נאמר גם בשאר ספרים, כגון רזיאל המלאך, ולא רק בספרי תנ"ך ותפילין ומזוזות. וזה דלא כמשו"כ מחנה חיים [ח"א סי' יב] שדוקא בס"ת שצריך כוונה לקדושת הספר ולקדושת האזכרות פוגמת מחשבתו של המין שחשב לשם ע"ז וטעון שריפה, אבל בדבר שא"צ כוונה, אפשר שהמחשבה שהיא כעין דברים שבלב אינה פוגמת את גוף המעשה, וא"צ שריפה או גניזה.

קנין הלכה

מראי מקומות

המנ"א דס"ל שאין דרך המינים לכתוב תפילין לשם עבודה זרה. ובשו"ע [או"ח סי' לט ס"ד] כתב דתפילין שכתבן מין ישרפו וי"א שיגנוזו, וכתב הגר"א דרבינו ירוחם יהודה הוא. 42

ספר תורה שכתבו גוי

בברייתא [גיטין דף מה:] איתא דס"ת שכתבו גוי יגנו. והטעם שלא ישרף הוא משום שרק במין אמרינן שבודאי לשם ע"ז כתבו, משא"כ בסתם גוי הוי ספק אם כתבו לשם ע"ז, וכן כתב הט"ז [ס"ק א]. 43

ואפילו כתבו הגוי כדי למכור לישראל, כתבו תוס' [שם ד"ה אמרי] שהספר פסול מחמת ההיקש דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. 44

ספר תורה שנמצא ביד גוי

בגמ' [גיטין] הובאו שתי דיעות בס"ת שנמצא ביד גוי ואין ידוע מי כתבן, די"א דיגנו וי"א דכשר לקרות בו. מעם החומרא שיגנו היא דחיישינן שהגוי כתבו והו"ל ספר פסול, ובטעם המכשירים כתבו תוס' [ד"ה אביי] דתלינן מפי שישראל כתבו, דאין דרך גוי לכתוב ס"ת.

להלכה: הרי"ף והרא"ש ורבינו ירוחם והטור פסקו שיגנו, והרמב"ם [פ"א הי"ג] פסק שקורין בו. והשו"ע בהלכות ס"ת הביא את שתי הדעות.

ובהלכות תפילין [סי' לט ס"ו] כתבו הטור והשו"ע דתפילין שנמצאו ביד גוי כשרים הם, וכתב הב"י [שם] שלענין תפילין מסתבר מפי שהגוי מצאם או גולם מישראל ולא כתבן בעצמו, שאין דרך גוי לכתוב תפילין, משא"כ ספר תורה הגויים עשויים לכתוב לעצמן.

ספר תורה שנמצא ביד גוי, האם חייב לקנותו כדי לגנוזו

במשנה [גיטין דף מה.] איתא אין לוקחים ספרים תפילין ומוזות מן הגויים יתר על דמיהן, והקשו בגמ' דאמאי שרי לקנות מהן בכדי דמיהן, האם ש"מ דכשרים הם לקרות בהן, ותירצו דקונין מהן כדי לגנוזן. וכתב היש"ש [פ"ד גיטין סי' סז] דנמצא שלפי רוב הראשונים שנקמו לדינא דס"ת שנמצא ביד גוי יגנו ואין קורין בו, יש לנקוט לדינא גם דצריך לקנות מהגויים ס"ת פסול כדי

ביאורים והערות

42. ולענין תפילין שנכתבו ע"י ישראל המאמין בה' ואינו מאמין בדברי חז"ל, כתב הביה"ל [סי' לט ס"ד] שלא ישרפו, אבל פסולות הן דחשוד הוא שלא לעשות לשמה וגם חשוד להכשיל. ואם כתב רק אותיות מועטות ובאופן שאין חשש שנעשה שלא לשמה, כתב דיש לעיין אם הוא בר קשירה, או שהוא מכלל אלו שאינן בקשירה וממילא פסולים לכתובה. וסיים דכיון שבדרך כלל מצוי אצל אנשים כאלה חילול שבת בפרהסיא, וגם לפעמים הם בגדר שביק היתירא ואכיל איסורא שהוא מין ופסול לכתובה, לכן ימחק את האותיות שכתבו ויחזור ויכתוב, ואם אינו יכול לחתוך כגון שיש בהם שמות או חשש שלא כסדרן, הניח בצ"ע למעשה.

43. לענין ס"ת שידוע שכתבו הגוי לעצמו, כתב בספר בני יונה [הארון] שישרף, שבכה"ג בודאי נתכוין לשם ע"ז. ובספר מקדש מעט [ס"ק ג] הקשה ע"ז דהא גוי שכתב שם לא אמרינן שישרף אלא גונזין אותו. וכן ציין לשו"ע [או"ח סי' רטו] דעונין אמן על ברכת גוי, ולא אמרינן שנתכוין לשם ע"ז.

44. ותמהו תוס' על רש"י [שם ד"ה ואמרי] שמבואר מדבריו שס"ת שכתבו גוי עבור ישראל כשר. והנה מלבד פסול זה שאינו בר קשירה, יש פסול נוסף שאינו כותב לשמה, וכמו שכתב המג"א [סי' לט ס"ק ב]. אמנם עיי"ש בהגהת רע"א שציין לדברי הב"ש [אה"ע סי' כג ס"ק ה] שאם גוי כתב וישראל עומד על גביו, ה"ז פסול רק מחמת ספק שמא לא כתב לשמה, ולכן כתב רע"א דאי מצד חסרון לשמה היו התפילין פסולים רק מספק, ואם הגוי יתגייר ויודע שכתב את התפילין לשמה יוכל להניחם, ואולי אף יוכשר להעיד לאחרים שהתפילין כשרות, ולכן נצרך הפסול של אינו בר קשירה, שזה פוסלו בודאי.

קנין הלכה

מראי מקומות

לגנונו. אבל לפי הרמב"ם שפסק דס"ת שנמצא ביד גוי קורין בו, אין ראייה שיהא צריך לקנות ס"ת פסול מהגוי [כגון אם ידוע שכתבו גוי].

ועיין במשנה ברורה [סי' לט"א ס"ק יז] שכתב דיש לקנות ס"ת מהגוי כדי לגנונו, וציין הביה"ל [שם ד"ה אין] שלפי הרמב"ם אין דין זה מוכרח. [עוד כתב שם הביה"ל דנראה דכאשר אמרו לקנות בכדי דמיהן, הכוונה כשווי של ס"ת כשר לקריאה, ולא כשווי של ס"ת זה שפסול לקריאה, וסיים הביה"ל בצע"ק. אמנם בהגהת חתם סופר [כאן] כתב דבכדי דמיהן אינו כשווי ס"ת כשר, אלא כפי ששוה לגוי דהיינו שווי הקלפים].

ספר תורה שנמצא ביד גוי, האם מותר לקרות בו בביתו ביחיד

כתב הטור ס"ת שנמצא ביד גוי יגנו ואין קורין בו. והקשה הט"ז [ס"ק א] למה הוצרך לומר שאין קורין בו, וכתב שהטור כתבו לחדש בזה שאף ביחידות אין קורין בו שמא יטעה לקרות בו ברכים בבית הכנסת. והש"ך [נקודות הכסף] כתב לחלוק על דין זה של הט"ז, וכתב שאין לדייק כן מדברי הטור. וכתב בספר מקדש מעט [ס"ק ט] שלדינא נראה להורות כהש"ך.

גוי שכתב שם בצווי הישראל

כתב בנו של הנודע ביהודה [שו"ת נוב"י תניינא סי' קפא והובא בפת"ש ס"ק ג] שאם אומן נכרי חצב שם ע"ג ארון הקודש העשוי אבן, אין לחוש שמא חצב זאת לשם ע"ז, כיון שהארון של ישראל אין לחוש שמא כותבו לשם ע"ז, דרך כשגוי כותב ס"ת בקלפים שלו, חיישינן שמא כתבם לשם ע"ז אף כשכתב ע"מ למכור לישראל, כיון שדעתו מתחילה שאם לא יקנו ממנו ישראלים את הס"ת ישאר לעצמו.⁴⁵

ובספר מקדש מעט [ס"ק ט] נקט שאפילו עשאו הגוי בשלו כדי למכור לישראל ג"כ א"צ גניזה.

סעיף ב

מקור הדין שגוי שחזר לסורו מחמת יראה כשר לכתוב ס"ת הוא בגמ' גיטין דף מה:, עיי"ש שנתבאר שגוי זה כשר לכתוב ס"ת לשמה, [משא"כ גוי שאינו כותב לשמה], והרא"ש [פ"ד גיטין סי' מה] והטור פסקו כן. וכן פסק השו"ע כאן ובהלכות תפילין [סי' לט סעיף ג].

אמנם המג"א [שם ס"ק ז] ציין שהרי"ף והרמב"ם לא הביאו דין זה. וכתב המג"א שהם מפרשים בסוגיית הגמ' שם שהביאו מחלוקת בס"ת שכתבו גוי אם יגנו או קורא בו, דמירי בגר שחזר לסורו, ומאן דס"ל יגנו הוא משום דס"ל שגר זה פסול משום דכל שאינו בקשירה אינו בכתובה, דאף שאנסוהו לחזור לדתם מ"מ היה לו להניח תפילין בצינעא. גם הגר"א העתיק [שם] את דברי המג"א, והמשנה ברורה [ס"ק יא] העתיק את דבריהם. והוסיף הא"ר בנר המתירא לקיים את התורה גם בצינעא שמא יהרגוהו, כשר הוא לכתוב ס"ת, דמיקרי בר קשירה.

סעיף ג

בסעיף זה יש ללמוד גם את הטור ושו"ע או"ח סי' לט סעיפים א-ז

מקור ההיקש דכל שאינו בקשירה אינו בכתובה הוא בגמ' גיטין דף מה:. והנה ההיקש הוא מקשירת תפילין לכתובת מזוזה, אך כתב הר"ן [גיטין שם] דכל שכן שיפסול לכתובת ס"ת, דקדיש מפי, וכן מבואר ברמב"ם [פ"א תפילין הי"ג]. והש"ך [ס"ק ו] הביא

ביאורים והערות

45. עיי"ש בתשובה שכתב שבתוס' גיטין [דף מה:]: מבואר שגם בנכרי שכתב ע"מ למכור לישראל חיישינן שמא כתבו לשם ע"ז, וצ"ע דתוס' לא כתבו כך, רק כתבו שאפילו עשאו כדי למכור לישראל ה"ז יגנו משום שאינו בר קשירה, וכל שאינו בקשירה אינו בכתובה.

קנין הלכה

מראי מקומות

שהדרישה כתב דמהרי"ף והרא"ש והטור נראה שלא פסלו אלא בתפילין ומוזוות ולא בספר תורה, וכתב ע"ז הש"ך דאינו מוכרח. והמשנה ברורה [סי' לט ס"ק א] כתב דהאחרונים הסכימו דלא כהדרישה אלא דגם לכתיבת ס"ת פסולים מן התורה.

לאיזו כתיבה הם נפסלים

עיי' ביה"ל [סי' לט סעיף ב ד"ה בכל] שהסתפק אם תיקונים קלים באותיות, אשר בלעדיהם האות פסולה כגון יוד"י האלף והשי"ן שאינם מחוברים אבל התינוק קוראם כאות, שאין כזה חסרון של שלא כסדרן בתפילין ומוזוות, הואיל ועיקר צורת האות קיימת, האם לכתיבה זו יהיו כשרים אלו שאינם בני קשירה, דאין זו כתיבה גמורה, או כיון שסו"ס כעת האות פסולה הרי זו כתיבה והם פסולים לה.

דלת ויו"ד שבקשרי רצועות התפילין

עיי"ש בביה"ל [הנ"ל סי' לט ס"ב ד"ה בכל] שהביא את דברי הפמ"ג שכתב דקשרים של דל"ת ושל יו"ד שברצועות התפילין גם הם בכלל כתיבה, ואשה ועבד פסולים לזה, וצריך לעשותם לשמה. והביה"ל כתב דנראה להקל בזה בנער שהגיע לגיל יג ולא ידעין אם הביא ב' שערות, שבלא"ה הרבה מקילין בזה משום חזקה דרבא. עוד ציין הביה"ל לדברי התוס' [שבת דף סב. ד"ה שי"ן] שמבואר מהם שהקשרים בצורת דל"ת ויו"ד אינם נחשבים ככתיבה.

ס"ת שכתבוהו אשה ועבד וכי' יגנו, ואין לשורפו

בהך דינא דס"ת זה פסול, פשוט הוא שהאזכרות שבו הן שם גמור שאסור מן התורה למוחקן, ולכן אסור מן התורה לשורף ס"ת זה. ורק לענין מומר יש אופנים שדנו בו הפוסקים אם דינו כמין ואז צריך לשורף את הס"ת שכתב. ולענין שמות שכתב קטן, עיין בקסת הסופר [סוף הספר חקירה יא] שכתב דקטן שכתב את השם אסור למוחקו, דלענין אסור מחיקת השם לא בעינן כוונה לקדש אלא כל שיודע שכותב את השם ה"ז נאסר במחיקה, ואף שקטן אין לו מחשבה מ"מ יש לו מעשה, ובמקרה שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו הוי ספק, כמבואר בגמ' [חולין דף יב: 46]

ס"ת שכתבו מסור

כתב הר"ן על הרי"ף [גיטין דף מה:]: שמרש"י והרמב"ם משמע שגם מסור ומומר פסולים מן התורה לכתיבת ס"ת, והיינו דאף שהם ישראלים ונצטוו במצות תפילין, מ"מ מחמת שהתפקרו כ"כ הרי הם מן התורה בגדר שאינם בני קשירה. ואח"כ הביא הר"ן שאחרים פירשו שמדרכנן הם פסולים. [ועיין במ"ז (או"ח סי' לט ס"ק א) שכתב בפשיטות שמסור פסול מדרכנן, ורע"א בהגהתו שם ציין למחלוקת המובאת בר"ן הנ"ל].

בכמה פעמים נפסל המסור

כתב הפמ"ג [יו"ד סי' ב' בשפתי דעת ס"ק כו] שלענין תפילין יש לפסול מסור אפילו בפעם אחת שמסר. והביה"ל [סי' לט ס"א סוף ד"ה או מומר] הביא את דבריו, וציין גם לפתחי תשובה [יו"ד סי' רפא בסעיף דידן ס"ק ה] שהביא ספר חומות ירושלים

ביאורים והערות

46. וכתב לחלוק על ספר שנות חיים [להגר"ש קלוגר] שכתב דכיון שקטן אין לו מחשבה, ה"ז כשם שנכתב שלא לשם קדושה, ושרי למוחקו אם כתוב ע"ג כלי וכיוצא ב, [דאם כתב ס"ת, כתב דאמרינן בזה דסתמא לשמה]. גם בספר גידולי הקדש [כלל ז אות ז] נקט ששם שכתבו קטן אינו קדוש כיון שאין לקטן דעת. וכל זה צ"ע דסו"ס הוי לפחות בגדר מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו.

קנין הלכה

מראי מקומות

שכתב דמסור נפסל רק אם הוחזק למסור, 47 או שאמר אלך ואמסור ואח"כ כתב ס"ת ואח"כ מסר, 48 והניח הביה"ל בצ"ע. אך במשנה ברורה [ס"ק ז] סתם דאפילו בפעם אחת הוי מסור. ובספר מקדש מעט [ס"ק יג] כתב בשם ספר גמ' פשוט [סי' קכג ס"ק ז] שאין לפסול ס"ת אלא בהחזק למסור.

ספר תורה שכתבו קמץ

כתב המרדכי דקמץ פסול לכתוב תפילין אפילו הגיע לחינוך, והש"ך [ס"ק ז] כתב דנראה שה"ה לענין כתיבת ס"ת, וכן משמע בלבוש. 49

בן יג שנה שלא הביא ב' שערות

אם הגיע ל"ג שנה ויודעין שלא הביא ב' שערות דינו כקמץ, עד שיתמלא זקנו או עד שיהא בן לה שנים, כן כתבו הפוסקים, הובאו במשנה ברורה [סי' לט ס"ק ב].

בן יג שנה שאיננו יודעים אם הביא ב' שערות

איתא בגמרא [גדה דף מח] אמר רבא בן יג שנה הרי הוא בחזקת שהביא ב' שערות והוא גדול. חזקה זו נקראת חזקה דרבא, ואעפ"כ לא סמכו חז"ל על חזקה זו לענין חליצה, עד שיבדקוהו ויראו שאכן הביא ב' שערות. ופסקו המג"א [סי' לט ס"ק א] ושאר אחרונים דה"ה לענין כתיבת תפילין דלא סמכינן על חזקה דרבא להתיר לכתוב תפילין. 50 ולענין דיעבד, אם נער זה [שהוא בן יג שנה ויום אחד אך לא נבדק אם הביא שערות] כתב תפילין, אם בידינו לבדוקו עתה, יבדקוהו ואם ימצאו לו סימנין הרי הוא בחזקת גדול למפרע מגיל יג, ואם א"א לבדוקו נחלקו האחרונים:

א. בשו"ת נודע ביהודה תניינא [סי' א] היקל בזה בדיעבד, דס"ל דחזקה דרבא היא חזקה אלימתא, וכן נקט גם הפמ"ג [סי' לט א"א ס"ק א].

ב. בשו"ת רע"א [סי' ז] פסל גם בדיעבד, והניח הביה"ל [סי' לט ס"א ד"ה או] דין זה בצ"ע למעשה. [ואם הגיע לגיל יח כתב הביה"ל שאין לפסול בדיעבד, כיון שהמג"א ועוד אחרונים הקלו בזה אף לכתחילה].

ביאורים והערות

47. הוחזק למסור, כתב הש"ך [חור"מ סי' שפח סעיף יא] בשם מהר"ם מרוטנבורג דהוא בג' פעמים. ורע"א [שם] הביא מהתשב"ץ דסגי בב' פעמים.
48. סברתו של בעל חומות ירושלים היא, שהפסול הוא רק אם יש לו שם מסור בשעת הכתיבה, ואם מסר פעם אחת, כיון שנגמרה מסירתו תו אינו בגדר מסור, ואין בו דין מורדין וכו'. רק אם הוחזק למסור דאז חיישינן שימסור עוד, ושם מסור עליו כל הזמן, וכן האומר אלך ואמסור חשיב מסור, וכל זמן שלא מסר בפועל לא נגמרה מסירתו, ולכן ס"ת שכתב בין האמירה לבין המסירה בפועל פסול.
49. משמע מהש"ך שלגבי קטן ה"ז חידוש יותר גדול לפוסלו משום ההיקש דכל שאינו בקשירה וכו'. ואולי הה"א שיהא קטן כשר לכתוב ס"ת משום שקטן שייך מן התורה בתלמוד תורה, שהרי נאמר ושנתם לבניך, וא"כ היה מקום לומר דנהי דלענין תפילין חשיב לאו בר קשירה כיון שמן התורה אין הוא שייך בהנחת תפילין, מ"מ אולי לגבי ס"ת חשיב שהוא בר לימוד תורה, ואולי ההיקש לא יפסלנו, קמ"ל דפסול.
50. והנה המג"א כתב שאם הגיע לגיל יח סמכינן על החזקה שהביא ב' שערות ומותר לכתוב תפילין. והסכימו עמו בספר חיי אדם ובספר שולחן שלמה. אמנם רוב גדולי האחרונים חלקו על דברי המג"א, דלא מצינו לענין חזקה דרבא חילוק בין קודם יח שנה לאחר יח שנה, [כן תמהו הא"ר, והנוב"י (תניינא אור"ח סי' א), ורע"א (שו"ת סי' ז)], ולכן נקט הביה"ל שאין להניח לנער בן יח לכתוב תפילין אם לא ידעין שהביא ב' שערות.

קנין הלכה

מראי מקומות

האם חרש כשר לכתוב סת"מ

בספר בכור שור [הערות למסכת גיטין דף מה:]: תמה למה בכרייתא שבה הוזכרו אלו שפסולים לכתוב משום שאינם בני קשירה נזכר רק קמן, ולא חרש ושוטה, כפי שמצוי בכל הש"ס שחרש שוטה וקמן כתובים ביחד. ומ"מ מבואר בדבריו שגם חרש [היינו שאינו שומע ואינו מדבר] פסול לכתוב סת"מ.

ובפמ"ג [פתיחה הכוללת לאו"ה חלק ב אות ג] דן לומר שרק קמן נחשב לאו בר קשירה כיון שהתורה פטרתו לגמרי ממצות עשה, [משא"כ ממצות ל"ח כגון איסור נבילה לא פטרתו תורה לגמרי אלא שאינו בר דעת, לכן הוא נחשב בר זביחה ושחיטתו כשרה אם גדול עומד על גביו], ולפי"ז דן הפמ"ג לומר שחרש ושוטה לא הופקעו לגמרי ממצות עשה, וחשיבי בני מצוות אלא שפטורים משום שאינם בני דעת, ודן לדמותם למי שנקטעה ידו, שכתב המג"א [סי' לט ס"ק ה] דחשיב בר קשירה, והיינו שיוכשר לכתוב סת"מ אם גדול יעמוד על גביו וילמדנו לכתוב לשמה. [ואח"כ הביא הפמ"ג את דברי הבכור שור הנ"ל שפסל גם חרש ושוטה, וסיים בצ"ע].

ובשו"ת שיבת ציון [הובא בפת"ש ס"ק ז] האריך בזה, ומתחילה כתב לחלוק על הפמ"ג משום שחרש ושוטה אינן בני דעת, אך חזר בו וחזק סברתו של הפמ"ג.

מומר שכתב ספר תורה

דין מומר שדינו כגוי נאמר בכמה אופנים:

- א. מומר לכל התורה כולה, או אף לרוב התורה, אף אם אינו עובד עבודה זרה, ואינו מחלל שבת בפרהסיא.
 - ב. מומר לעבודה זרה, הוי מומר אף כששומר שאר מצוות התורה.
 - ג. מומר לחלל שבתות בפרהסיא הוי נמי כמומר לכל התורה.
- וכל אלו אפילו אם עושה כן לתיאבון משום איזו טובת הנאה שיש לו, מ"מ הוי מומר.
- ד. מומר להכעיס הוי מומר אף במומר לדבר אחד, והיינו כשיש לפניו איסור והיתר ושביק היתירא ואכיל איסורא.⁵¹

מומר לתיאבון

מומר לדבר אחד לתיאבון לא הוי מומר, כך נקטו רוב הפוסקים.⁵²

ביאורים והערות

51. בענין מומר לדבר אחד להכעיס, הקשה המג"א [סי' לט ס"ק ג] שתי קושיות על הר"ן: א. בגיטין [דף כג: בדפי הרי"ף] נקט הר"ן שאינו פסול מהתורה אלא מדרבנן, כיון שהוא מומר רק לדבר אחד, ואילו בחולין [דף א בדפי הרי"ף ד"ה ולענין] כתב הר"ן שלהכעיס דינו כגוי, [ומשמע שזה מן התורה] ב. עוד הקשה המג"א שהר"ן בע"ז [דף ז: בדפי הרי"ף] פסק דמומר להכעיס הוי מין, וספר תורה שכתב ישרף, ושביק היתירא ואכיל איסורא הוי להכעיס. ונדחק המג"א להעמיד דברי הר"ן בגיטין דאינו עושה להכעיס ממש רק רוצה לטעום טעמא דאיסורא. [ובחזו"א [י"ד סי' ב ס"ק ב ד"ה אבל] כתב שנראה שהר"ן בגיטין ובחולין חזר בו ופסק להלכה שמומר להכעיס אינו מין].

והנה המשנ"ב [ס"ק ו] העתיק את דברי המג"א וכתב דמומר להכעיס אפילו לדבר אחד הוי מומר, ואח"כ כתב "ויש מחמירין יותר דצריך גניזה", ודבריו צ"ב שהרי גם הדיעה שהזכיר המשנ"ב קודם לכן הצריכה גניזה. וכתב בשונה הלכות שצריך להגיה דיש מחמירים שצריך שריפה, והיינו שיטת הר"ן בע"ז דלהכעיס הוי מין וטעון שריפה.

ובעיקר מה שכתב הר"ן דמומר להכעיס טעון שריפה, צ"ע שהרי אינו עובד ע"ז, וא"כ השמות כתובות לשם השם ואיך מותר לשורפן, ואם היה כופר גמור הוה א"ש, וכלשון הרמב"ם שאין הוא מייחס קדושה לשם, אבל כאן מייירי במומר רק לדבר אחד, וכבר עמד בזה החזו"א [י"ד סי' ב ס"ק ד ד"ה ונראה] עיי"ש, וצ"ע.

52. והמג"א [סי' לט ס"ק ג] כתב שבתוס' [ע"ז דף כו: ד"ה סמי מכאן] משמע שגם לתיאבון פסול לכתוב ס"ת. אמנם בשו"ת רע"א

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב המג"א [סי' לט ס"ק ג] דיש מצב אמצעי, שאינו להכעיס וגם אינו לתיאבון וגם זה פסול לכתובת סת"מ, שהרי אינו בקשירה. וכעין מה שכתב הרמ"א [יו"ד סי' ב ס"ב] לענין שחיטה, דמי שאינו חושש בשחיטה ואוכל נבילות שלא לתיאבון, נחשב כאינו בר זביחה ופסול לשחיטה אף שאינו עושה זאת להכעיס [כך למד הב"י שם מדברי הרא"ש פ"ק חולין סי' ז], וה"נ הוא נחשב לאו בר קשירה ופסול לכתובת סת"מ. אך אם מה שאינו מניח תפילין הוא לתיאבון, כגון שהולך לעסקיו, אינו פסול, דחשיב בר קשירה, וכשם שלענין שחיטה חשיב בר זביחה.

האם מומר פסול מן התורה

כגמרא [גיטין דף מה:]: הוזכר גם מומר בכלל הפסולים לכתובת ספר תורה משום שאינם בני קשירה. וכתב הר"ן שמרש"י ומהרמב"ם משמע שמומר פסול מן התורה, אף שהוא בן ישראל ומצווה בכל המצוות, מ"מ כיון שפרק מעליו את עול המצוות חשיב כאינו בר קשירה כלל. וכתב הר"ן שאחרים סוברים שמומר פסול רק מדרבנן, דעשאוהו כמי שאינו בר קשירה כלל. ועיין בחזו"א [יו"ד סי' ב ס"ק כ] שכתב דמומר לעבודה זרה או לחלל שבת בפרהסיא, או מומר לכל התורה אף שאינו עובד ע"ז ומחלל שבת, פסולים מן התורה, ואילו מומר לדבר אחד להכעיס, כגון שיש לפניו איסור והיתר ושביק היתרא ואכיל איסורא, אינו פסול אלא מדרבנן.

בכמה פעמים חשיב מומר לחלל שבת

כתב הש"ך [יו"ד סי' ב ס"ק יז] שהראשונים נחלקו בכמה פעמים ייחשב המחלל שבת בפרהסיא כמומר, ונקט הש"ך להלכה דבפעם אחת הוא מומר. ועיין משנה ברורה [סי' שפה ס"ק ד] שהביא את מחלוקת הראשונים הנ"ל, ובשעה"צ [שם ס"ק יב] נקט שבפעם אחת הוא מומר. וצ"ע שבהקדמה להלכות שבת כתב המשנה ברורה דרק מי שהופקר אצלו ענין השבת הוא מומר. והחזו"א [סי' ב ס"ק כ] נקט לדינא שעד ג' פעמים אפשר להקל דלא הוא מומר, ורק נסתפק במי שאומר בפיו שעושה להכעיס דאפשר שנעשה מומר לאלתר.

מומר לחלל שבת באיסור דרבנן

כגמ' [עירובין דף סט.]: איתא דר' יהודה סובר דמי שהוציא כמזיד מביתו למבוי שלא עשו בו שיתוף, הוא מומר ואינו יכול לבטל רשות. וכתבו התוס' [ד"ה כאן] דלפי פירוש רש"י מבואר שגם באיסור דרבנן נעשה מומר, וכן נקט הרא"ש, וכן פסק השו"ע [או"ח סי' שפה ס"ג]. ומכאן למד בספר בית הלל [יו"ד סי' ב ס"ק ג] שגם בדרבנן נעשה מומר. והתבואות שור [שם ס"ק כח] כתב שהפר"ח חלק על הבית הלל ונקט שאינו נעשה מומר אלא באיסור דאורייתא, והפמ"ג [יו"ד סי' ב ש"ד ס"ק יז] הביא את דברי התבואות שור. הפמ"ג [או"ח סוס"י לב א"א ד"ה מו] סיים דלמעשה צ"ע, וכתב "וא"כ מי שמחלל שבת במקצת ובהוצאה לכרמלית אין להניח לו לכתוב תפילין".

ביאורים והערות

[סי' סט] הובא בפת"ש ס"ק ח] כתב שהאחרונים חלקו על המג"א וכתבו שאין מדברי התוס' ראייה לפסול במומר לתיאבון. והנה המשנה ברורה [ס"ק ז] כתב לחוש לדברי המג"א ולא להניח לכתחילה למומר לתיאבון לכתוב סת"מ, והחזו"א [יו"ד סי' ב ס"ק כ] כתב שעושה לתיאבון כשר.

קנין הלכה

מראי מקומות

מחלל שבת במלטול מוקצה

בפמ"ג הנ"ל [סי' לב] הוזכר גם איסור מוקצה שגם בזה נעשה מומר, והביה"ל [סי' שפה ס"ג] הסתפק בזה, אולי כיון שאינו אלא מלטול בעלמא לא נעשה מומר בשל זה, והביא שכתפארת ישראל החמיר גם במוקצה, וסיים הביה"ל בצ"ע [ולא הביא את דברי הפמ"ג הנ"ל].

סעיף ד

ספר תורה שכתבו ממזר

מקור הדין שם"ת שכתבו ממזר פסול הוא במסכת סופרים פ"א ה"ג, לפי גירסת המרדכי [הלכות קטנות דף יד:], והאגודה. ורבינו שמחה כתב שבנוסחא שלפניו במסכת סופרים לא הוזכר ממזר, וכן הוא בגירסא שלפנינו. ולכן כתב השו"ע דין זה בלשון יש פוסלים.

במעם הדין כתב המרדכי דכשיגיע ממזר לפסוק לא יבוא ממזר בקהל ה' יכתוב בחפזה ולא יכתוב האזכרה לשמה. והש"ך [ס"ק ח] הקשה ע"ז דא"כ תיפסל רק היריעה הזו. ועוד דא"כ אם כתב הממזר את כל הספר חוץ מהפסוק הנ"ל יוכשר הספר, ולמה אמרו שהספר פסול, ולכן כתב הש"ך שהמעם האחר שבמרדכי עיקר, שממזר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם, ולכן אינו יכול גם לכתוב ס"ת.

והש"ך הוסיף מדיליה טעם נוסף, דדמי לעבד ואשה שאינם חייבים במצוות ולכן הם פסולים לכתוב ס"ת, וה"נ ממזר [וכן גר] יש כמה מצוות שאינם חייבים בהן.

ובהגהת חת"ס תמה דה"נ נימא דכל ישראל אינם חייבים במצוות של כהנים, ואטו נימא דאינם כשרים לכתוב ס"ת. 53 והחת"ס ביאר את הטעם הראשון שכתב המרדכי, דכיון שאנן סהדי שא"א לו לקדש את השם בפסוק לא יבוא ממזר, א"כ לא נצטוו במצוות כתיבת ס"ת, שהרי א"א לו לכתוב בעצמו ס"ת שלם, וממילא לא מצי למיעבד שליח ע"ז, דכל דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וכיון שהוא מופקע ממ"ע של כתיבת ס"ת ליתיה בכתיבת ס"ת, וכעין ההיקש שכל דליתיה בקשירה ליתיה בכתיבה.

ספר תורה שכתבו גר תושב

במסכת סופרים [פ"א ה"ג] איתא ס"ת שכתבו גר פסול, והמרדכי [הלכות קטנות סוף הלכות ס"ת] פירש דמיירי בגר תושב, ומשום שלא יקדש את האזכרה של הפסוק לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה כי עם קדוש אתה לד' אלוך, וכעין המבואר לעיל גבי ממזר.

ועיין מה שכתבנו [לעיל בסמוך] מדברי הש"ך לענין ס"ת שכתבו ממזר, שכתב דבריו גם לגבי ס"ת שכתבו גר תושב. 54

ביאורים והערות

53. גם בקסת הסופר [סי' א לשכה אות ח] תמה על הש"ך ממה שהוכיח השאגת אריה [סי' לה] שרק מי שאינו בקשירה אינו בכתיבה, ולא מי שאינו מצווה במצוות אחרות. [ועוד הוסיף שם השאג"א דחוינן דנשים פסולות לכתובת מזוזה מכח ההיקש לקשירה, אף שהן מצוות ושייכות במצוות מזוזה, וכתב דמה"ט אכן יש לפסול נשים לכתובת ס"ת מכח ההיקש, אף שהן שייכות במצוות ת"ת ומברכות על התורה]. אך זהו היקש רק למי שאינו בקשירת תפילין ולא למי שאינו בשאר מצוות.

ובמקדש מעט [ס"ק יח] כתב טעם אחר לפסול ממזר, ע"פ מש"כ בבכור שור [כריתות דף טו] שממזרים חשידי לעבירות ואין להם חזקת כשרות כשאר ישראל, וא"כ חיישינן בהם לשלא לשמה ולחק תוכת.

54. והנה הש"ך כתב דבריו בסתמא לענין גר, אך פשוט דקאי על גר תושב, שהרי הביא בתחילה את הפסוק שהביא המרדכי לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה דקאי על גר תושב.

קנין הלכה

מראי מקומות

והרמ"א הביא דין זה בלשון וי"א שגם גר תושב פסול לכתוב. ולכאורה כל עיקר הנידון בגר תושב צריך עיון, שהרי הוא גוי ואינו מצווה במצות, אלא שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז, ומה בכך, סו"ס אינו בקשירה ואינו בכתיבה. וכבר הביא הביה"ל [סי' לט סעיף ג ד"ה כשר] שהפמ"ג והמחה"ש והלה"ש שמים ועוד הרבה אחרונים טענו טענה זו, ופסלו מחמת זה תפילין שכתבן גר תושב וכדלהלן, וה"ה דיש לפסול ס"ת מחמת זה, וצ"ע.

תפילין שנכתבו ע"י ממזר או גר תושב

כתב המג"א [סי' לט ס"ק ט] בשם הדרכי משה דאף שלענין ס"ת ממזר וגר תושב פסולים, לענין תפילין הם כשרים. והנה כבר העירו שהרמב"ם לא כתב כאן גר תושב, והאחרונים הסכימו שאין להכשיר תפילין שכתבו גר תושב וכדלעיל בסמוך, דלאו בר קשירה הוא.

[ולענין ממזר אכן נקטו הפוסקים להכשירו לכתובת תפילין, דלא שייכי בו הטעמים שנאמרו בו לפוסלו מכתובת ס"ת].

סעיף ה

מקור הדין הוא בגמ' גיטין דף נד:, ומבואר בגמ' שכל זמן שהספר ביד הסופר הרי הוא נאמן, והטעם הוא משום שבידו לפוסלו, אבל כיון שהספר היה כבר ביד הלוקח אין הסופר נאמן.

והנה בגמ' גיטין [שם למעלה מהסוגיא הנ"ל] איתא, היה עושה עמו בטהרות וא"ל טהרות שעשיתי עמך נממאו נאמן, ואם א"ל טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נממאו אינו נאמן. והקשו בגמ' מ"ש רישא ומ"ש סיפא, ואמר אב"י דברי"ש נאמן משום שבידו לטמאן, ורבא אמר דלעולם י"ל דנאמן אף כשאינו בידו, אלא דמיירי שבשעה שפגש את הבעלים בפעם הראשונה לא אמר לו כלום ורק אח"כ אמר לו, דכיון שלא אמר לו משעה ראשונה הרי זו ריעותא לנאמנותו ותלינן שלצעוריה קא מכוין. ופסקו הרמב"ם [פי"ט פסוהמ"ק המ"ז] והרא"ש [סי' יד] כרבא.

וזה ביאור דברי רבינו ירוחם שהובא בב"י שכתב שהסופר פגש את הבעלים ולא אמר לו כלום, וזהו גם יסוד פסקו של השו"ע דפסק כרבא, ומיירי שבשעה שמסר את הספר לבעלים לא אמר לו שיש פסול בספר, ולכן אינו נאמן. ולפי"ז בציור שהבעלים לקחו את הספר מבית הסופר ולא פגש אותו באותו זמן, ורק אחר זמן פגשו הסופר ואמר לו שהספר פסול, יהא הסופר נאמן גם כשאמר שרק את האזכרות כתב שלא לשמן. 55

האם אדם אחר המעיד שהספר פסול נאמן

הבי"ב מביא את דברי הר"ן [גיטין דף כו: ברפי הרי"ף] שרק הפועל אינו נאמן כשיצא מתחת ידו, משום שיש חזקה דפועל עושה כהוגן, ולכן רק כשהס"ת בידו נאמן. אמנם תוס' [גיטין דף נד: ד"ה אם] כתבו שאדם אחר אינו נאמן, וכל נאמנותו של הסופר היא משום שהספר היה בידו.

שורש המחלוקת היא אם ע"א נאמן באיסורין כנגד אתחזק, דהכא כל שהספר יצא מתחת יד הסופר הוי כהוזק בכשרות, ולפי תוס' אין הסופר נאמן אלא משום שהיה בידו, ולכן אדם אחר אינו נאמן. 56 ולפי הר"ן ע"א נאמן גם כנגד אתחזק איסורא, ולכן אדם אחר נאמן, ורק הסופר צריך שהספר יהיה בידו כיון שיש אומדנא שהוא משקר, וחזקה פועל עושה מעשהו כהוגן.

❦ ביאורים והערות ❦

55. וכן כתב במקדש מעט [ס"ק כב].

56. אמנם תוס' לא כתבו כלל את החזקה שפועל עושה מעשהו כהוגן, כי לשיטתם גם בלי אומדנא זו אינו נאמן, משום שאמירתו היא נגד אתחזק.

קנין הלכה

מראי מקומות

בדברי המ"ז ס"ק ה

המ"ז הקשה דאם כדברי הרמ"א שהסופר שכתב על גוילין שלא נתעבדו לשמן מקבל שכר ככותב חומשים, א"כ אינו מפסיד כל שכרו ולמה נאמן, ניהוי כסופר שלא כתב האזכרות לשמן. וכתב דלפי מש"כ [ס"ק א] שאסור לקרות בחומשים אלו אף בביתו ביחידות, שמא יכשל לקרות בהן בבית הכנסת, נמצא שלא יקבל הסופר גם שכר חומשים. והש"ך [נקוה"כ] כתב ששאלה זו כבר שאל תלמיד הראב"ה את רבו, והראב"ה השיב לו שיש הפרש גדול במחיר בין ס"ת כשר לבין חומשים, ולכן מתוך שנאמן להפסיד שכר גבוה של ספר תורה, נאמן לפסול את הספר.

בדברי הש"ך ס"ק ט

הש"ך הביא בתחילה מה דמשמע שאם הסופר לא כתב את הספר בשכר אלא במתנה, לא תהא לו נאמנות לפסול את הספר. ואח"כ הביא הש"ך את קושיית הב"ח על הגמרא [גיטין דף נד:], דבמעשה השני שהסופר אמר לר' אבהו שלא עיבד את הגוילין לשמה, למה שאלו ר"א ס"ת ביד מי, הרי גם כששמע שהס"ת ביד הלוקח פסלו. וכתב הב"ח ליישב שר' אבהו רצה לדעת אם הספר נכתב בחינם או בשכר, ודוחק. והש"ך כתב לתרץ שר' אבהו סבר שהספר נכתב בחינם, ולכן יש נפק"מ ביד מי הספר, אם ביד הסופר נאמן, ואם ביד מקבל המתנה אינו נאמן, וכששמע מהסופר שהס"ת ביד הלוקח, הבין שזו היתה כתיבה בשכר ולכן פסלו, דנאמן הסופר מתוך שנאמן להפסיד שכרו. [והסופר שהשיב "ביד לוקח" סבר שבכה"ג אינו נאמן, כמו במעשה של הסופר שהעיד שהאזכרות לא נכתבו לשמן].

שאלות לחזרה

יו"ד סי' רעז - רפא

מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז וש"ך, פ"ת ורעק"א

סימן רעז

- א. 1) האם מותר להפוך יריעה כתובה באופן שהכתב יהיה למטה ואחורי הקלף למעלה?
2) ומה יעשה כדי למנוע הצטברות אבק על הכתב, באופן שצריך לייבש הכתב - לכתחילה ובדיעבד?
- ב. 1) האם מותר לפשוט ספר תורה ולהניחו פתוח - כשהכתב כלפי מטה או כלפי מעלה - לצורך הספר כדי שלא יבלה?
2) ומה הדין להניח ספר פתוח ולצאת - ומנלן?

סימן רעח סעיף א

- ג. הגידין שתופרין בהן ספר התורה;
1) האם צריכין להיות מן המותר בפיד?
2) האם אפשר לתפור בגידי עופות טהורים?
3) והאם אפשר לתפור בגיד הנשה?
- ד. מטליות ודבק העשויים לחזק התפר, האם צריכים להיות מן המותר בפיד?
- ה. כשתופרין היריעות של הספר תורה, איך יתפור וכמה ישייר, ומה הטעם?

סעיף ב

- ו. כמה עמודים צריך לשייר בתחילת ספר תורה ובסופו, וכמה כורך על העמוד, וכמה ישאר בין העמוד לדף?
- ז. 1) האם החיבור של היריעות לעמוד מעכבת?
2) האם החיבור צריך להיות בתפירה או בדבק - לכתחילה ובשעת הדחק - ומה הטעם?
3) אם נתפרה במשי, האם צריך לתקנה - כשאפשר וכשאי אפשר?
4) ומה הדין לתופרה ברצועות העשויות מקלף, ומה הטעם?
- ח. האם צריך להוציא ספר תורה אחר באופנים דלהלן;
1) הוציאו ספר תורה שאין לו עמודים כלל, ויש אחר שיש לו עמודים?
2) כשיש לספר תורה עמודים רק שלא נתפרו עם היריעות, ויש אחרת שנתפרו עם היריעות?
3) כשיש לספר תורה עמודים שנתפרו במשי ויש אחרת שנתפרו בגידין?

סעיף ג-ד

- ט. 1) אם נקרעה חלק מהתפירה של יריעה לחברתה, כמה צריך שתשאר תפורה כדי שיוכלו לקרוא בספר?
2) אם יריעה אחת אינה תפורה עמו אבל היא מונחת עמו, האם קורין בו?

סימן רעט סעיף א

- י. 1) ספר תורה שאינו מוגה, עד מתי מותר להשהותו כך?
2) שאר ספרים שאינם מוגהים, האם אסור להשהותן?
3) האם מותר להגיה על פי הסברא, כשמוחק לגמרי את הנוסחא הישנה או כשמוסיף בצד את הנוסחא החדשה?
- יא. ספר תורה שנמצאה בו טעות ונתערב הספר תורה באחרים;
1) אלו טעמים כתב בשו"ת יד אליהו להתיר לקרות בכל הספרים?
2) אלו טעמים כתב בבית לחם יהודה להתיר לקרות בכל הספרים כאשר פשפש ולא מצא הטעות?
- יב. בעובדא שנשאל עליה החתם סופר, כשיש ספק אם הס"ת שיש בו טעות נתערב באחרים;
1) האם החת"ס הסכים לדברי היד אליהו, ומאיזה טעם?
2) האם החת"ס הסכים לדברי הבית לחם יהודה?
3) מה הכריע החת"ס בנידון שאלתו?
4) באופן שאי אפשר לעשות כן, האם אפשר לקרות בספר התורה, ומה הטעם?

סעיף ב

- יג. קראו בספר תורה בציבור, ובאמצע קריאת התורה נמצאה בו טעות;
- 1) מה עליו לעשות באופן שכבר קרא ג' פסוקים ויכול להפסיק שם?
 - 2) באופן שקרא רק ב' פסוקים, האם ימשיך לקרוא בעל פה או יסיים כאן וימשיך לקרות בספר אחר כשר - לדעת המרדכי, הבי"י ובמחבר, הבי"ח, הט"ז והש"ך?
- יד. 1) איך הוכיח המרדכי כדבריו מהגמ' ביומא מקריאת התורה של הכהן גדול?
- 2) מה ביאר הט"ז בטעם חיוב הברכות של הכהן גדול, שמשו"ה אין משם הוכחה לנמצאה טעות בספר תורה?
 - 3) איך דחה הש"ך ראיה זו של המרדכי?
 - 4) איך הוכיח המרדכי כדבריו מהגמ' במגילה במקורעת כולה או מקצתה, ומה השיב הט"ז על כך?
- טו. 1) אם נמצאה הטעות בקריאת אחרון בספר תורה או בקריאת מפטיר, האם ימשיכו לקרוא בעל פה או יוציאו ספר תורה אחר, ומאיזה טעם?
- 2) לדעת הט"ז, מאי שנא ממה שנפסק שביום שמוציאין שני ספרי תורה ויש שם רק ספר אחד גוללין לקריאה השניה?
- טז. אם נמצאה הטעות אחרי שבירך העולה לפני שהתחילו לקרות, והוציאו ספר תורה אחר, האם צריך העולה לחזור ולברך שנית לפני הקריאה?
- יז. בטעויות דלהלן, האם צריך להוציא ספר תורה אחר;
- 1) כתב מגרשיהם במקום מגרשיהן?
 - 2) כתב לך ואקחך במקום לכה ואקחך?
 - 3) כתב אלקיך במקום אלקיכם?
 - 4) כתב ויהיו כל ימי נח במקום ויהי?
 - 5) כתב איש שעיר במקום איש שער?
 - 6) כתב משתיהו במקום משיתהו?
 - 7) כתב ונטמאתם בס במקום ונטמתם בס?
 - 8) כתב כבש במקום כשב או להיפך?
 - 9) כתב עלי במקום עלה?

סעיף ג

- יח. 1) ספר תורה שנמצא בו ג' טעויות, האם צריך להגיה כולו?
- 2) ומה הדין כשהספר נכתב ע"י כמה סופרים?
 - 3) ומה הדין אם הגיה כל טעות כשנמצאה ולא היו ג' הטעויות ביחד?
 - 4) ומה הדין בספר תורה שהגיה אותו יחיד מומחה?

סעיף ד

- יט. 1) ספר תורה שיש בו ג' טעויות בכל דף, מה דינו?
- 2) ומה דינו אם היו ד' טעויות בכל דף?
 - 3) היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ד' טעויות בכל דף, ונשאר דף אחד בלי ד' טעויות, כשהמלא חסר וכשהחסר מלא?
 - 4) כשמתקן, האם יכול לגרד או לקלוף?

סעיף ה

- כ. כשהחסיר הסופר ב' או ג' שורות, האם יכול למחוק כמה שורות ולהכניס החסר, ומה הטעם, ואיך המנהג בזה?

סימן רפ סעיף א

- כא. גליון ספר תורה שנקרע באופנים דלהלן, האם מועיל לתפור אותו, האם אפשר לתפור או שאין צורך לתפור אותו;
- 1) כשהגליון לבדו נקרע למעלה או למטה ולא נכנס הקרע בתוך השיטה?
 - 2) כשהגליון נקרע למעלה או למטה ונכנס הקרע בתוך שורה אחת או שתיים?
 - 3) כשהגליון נקרע למעלה או למטה ונכנס הקרע בתוך ג' שורות - בישיב שאין עיפוצו ניכר, כשעיפוצו ניכר, בספר תורה שלנו שהגידין והקלפים לבנות, ומה הטעם?
 - 4) כשהגליון נקרע למעלה או למטה ונכנס הקרע ביותר מג' שורות?
 - 5) כשהגליון לא נקרע כלל, רק בתוך השורות נקרע ג' או ד' או ה' שורות?
- כב. באופן שמועיל לתפור, האם מותר לקרות בו כל זמן שלא תפרו, ומה הטעם?
- כג. תפילין ומזוזות שנקרעו, האם מועיל לתפור אותן?

- כד. באופן שלא מועיל לתפור וצריך לסלק היריעה ;
 (1) האם מועיל לדבק את היריעה מבחוץ?
 (2) בדיעבד, אם תפרו או דיבקו מבחוץ, ונמצא כך בשעת הקריאה, האם יכולים להמשיך לקרות בו או צריך לחפש אחר ספר אחר?
 כה. מה הדין אם נקרע בין שורה לשורה, בין דף לדף ובין תיבה לתיבה?
 כו. באופן שמועיל תפירה ;
 (1) האם התפירה צריכה להיות בגידין או במשי, ואיך נוהגין?
 (2) האם אפשר גם לדבק עליו קלף מבחוץ ולדבק הקריעה ע"י כך?
 כז. אם נחלקה האות או נשתנתה צורתה ;
 (1) האם מועיל תפירת הקרע, ומה הטעם?
 (2) האם מועיל לדבק הקלף מאחוריו, ומה הטעם?
 כח. כשנחסר מהקלף ומדבק מטלית מאחוריו ;
 (1) האם אפשר לכתוב אות או תיבה על המטלית?
 (2) האם אפשר לכתוב חצי אות על המטלית וחצי אות על היריעה?
 (3) באר היטב סברות הב"ח והט"ז אם זה דומה לנחלק האות ע"י קריעה ומחברו ע"י דיבוק הקלף מתחתיו?
 כט. (1) כתב האות או התיבה על המטלית לפני שהדביקו, או שהדביקו וכתב עליו ואח"כ נפרד הדיבוק, האם אפשר לדבקו אחר שנכתב עליו, ומה הטעם?
 (2) והאם אפשר לכתוב שם אזכרה חציה על המטלית וחציה על היריעה, ומה הטעם?
 ל. ספר תורה שכמה יריעות ממנו בלו וצריך להחליפם ;
 (1) האם סגי להחליף היריעות שבלו או צריך להחליף ג' יריעות, ומה הטעם?
 (2) בדיעבד, האם מהני גם כשהחליף רק אלו שבלו, ומה הטעם?
 (3) מה טוב לזיהר כשמחליף היריעות ליריעות אחרות?
 לא. (1) נמצא פסול ביריעה בענין שצריך לגנוזה, האם סגי להחליף רק יריעה זו?
 (2) נמצא פסול בעמוד אחד, האם צריך להחליף כל היריעה או סגי בעמוד אחד?

סימן רפא סעיף א

- לב. (1) מה דין ספר תורה שכתבו אפיקורוס, ומה הטעם?
 (2) והאם מותר לקרות בסידורים או בחומשים המודפסים ע"י עובד כוכבים?
 לג. (1) מה דין ספר תורה שכתבו כנעני?
 (2) האם מותר לקרוא בו בבית ביחידות?
 (3) ומה הדין כשכתבו למכור לישראל?
 (4) מהי הכלל שכתב הט"ז, באיזה סוג פסול לקרוא אף ביחידות בבית ובאיזה סוג פסול מותר לקרוא ביחידות בבית?
 לד. (1) מה דין ספר תורה שכתבו קראי?
 (2) מה דין ספר תורה שכתבו מי שחשוד שנמנה על כת ש"צ ואח"כ נתברר שאכן הוא מאותו כת?
 לה. עכו"ם שחצב שם קודש על ארון הקודש, האם צריך גניזה, ומה הטעם?
 לו. (1) מה דין ספר תורה שנמצא ביד אפיקורוס ואין ידוע מי כתבו?
 (2) מה דין ספר תורה שנמצא ביד כנעני ואין ידוע מי כתבו?
 (3) בכמה חייבין לקנותו מהעכו"ם, בפחות מדמיו, בשוויו, ביותר מדמיו?
 (4) והאם יש לתלות שבזו אותו מישראל?

סעיף ב

- לז. גר שחזר לסורו מחמת יראה, האם כשר לכתוב ספר תורה?

סעיף ג

- לח. מה דין ספר תורה שכתבו אחד דלהלן ;
 (1) מסור שהוחזק למסור?
 (2) האומר אלך ואמסור ואח"כ כתב?
 (3) עבד, אשה וקטן?
 לט. (1) תפילין שנמצאו ביד כנעני ואין ידוע מי כתבו, האם כשר?
 (2) תפילין ומזוזות שכתבם טומטום או אנדרוגינוס, האם כשר?
 מ. (1) מאיזה גיל אפשר לכתוב ספר תורה, תפילין ומזוזות?
 (2) האם אפשר לסמוך על חזקה דרבא, ומה הטעם, והאם זה דומה לחליצה?

- מא. 1) ישראל העובר עבירות לתיאבון, האם כשר לכתיבת סת"ם?
2) והאם דומה בהא כתיבת סת"ם לשחיטה?

סעיף ד

מב. מה דין ספר תורה שכתבו ממזר או גר תושב, ומה הטעם?

סעיף ה

- מג. אחר שיצא הספר תורה מידו אמר הסופר: לא כתבתי האזכרות לשמן;
1) האם נאמן לפסול הספר תורה, ומה הטעם?
2) האם נאמן להפסיד שכרו, ומה הטעם?
3) והאם מקבל כשכר כותב חומשים, ומה הטעם?
מד. אחר שיצא הספר תורה מידו אמר הסופר: ספר תורה זה עורות שלו אינם מעובדים לשמן;
1) האם נאמן לפסול הספר תורה, ומה הטעם?
2) האם נאמן להפסיד שכרו, ומה הטעם?
3) והאם מקבל כשכר כותב חומשים, ומה הטעם?
4) ואם כתב לו הסופר בחינם כגון במתנה, האם נאמן לפסלו, ומה הטעם?
5) ואם כבר מכרו זה שהסופר כתב לו לאיש אחר, האם נאמן הסופר לפסול הספר, ומה הטעם?
מה. 1) סופר שנשבע שלא יכתוב כתבי קודש בעיר הזאת ועבר וכתב ספר תורה, האם הספר כשר?
2) ספר תורה שתיקנו מי שאינו יודע שחק תוכות פסול, ואומר שלא עשה חק תוכות, האם נאמן ומה הטעם?

שאלות הנוגעות למעשה בחומר הנלמד

יו"ד סי' רעז – רפא

מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז וש"ך, פ"ת ורעק"א

א. צריך לצאת החוצה באמצע הלימוד.

- יש לו אפשרות לסגור את הספר, או שאין לו אפשרות לסגור, כי הספר רטוב קצת, או חושש שלא ידע היכן אוהז, האם מותר לכסות עם ספר אחר, או להניח עליו כובע, ומה עדיף.
- כשהולך להביא ספר, או עשיית צרכיו, האם חייב לכסותם.
- כשהחברותא נשאר או אחר יושב ע"י האם צריך לכסות, והאם מועיל להדיא שומר.
- האם סגי בהיכר כיסוי כלשהוא או שצריך להיות מכוסה.
- האם יש היתר להשאיר ספרים פתוחים לאוררם.
- האם יש הבדל במקום שאין כלל אבק, או דיו יבש שאין חשש אבק או שיוכלו לנקות.
- יש לפניו דפים בודדים שמודפסים או כתב עליו חידושי תורה, האם יכול להניחם לצאת. - והאם מותר להפכם. - והאם יכול להפוך ספר כדי לצלם ממנו קטע.
- ספר שמונח הפוך מצורת פתיחתו, האם יכול השאירו כך, והאם יש חילוק בין אם יש כיתוב על הכריכה, או שאין כיתוב.

האם כונת הט"ז הוא ללמוד מכאן שכאשר אין לו עם מה לכסותו מתיר להפכו על הכתב או שאינו בדרגה זו, או להיפך. - ואמנם לאורר מותר כמבואר בפ"ת אבל מדבריו מתבאר שעדיף להפכו. - ובשו"ת הרשב"א ח"ה י' מבואר שעצם להשאירו ואפילו לשעה מועטת הוא בזיון. - ועוד טעם מתבאר כאן שלא יתלכלך, אפשר גם בהיכר סגי, שלמת חיים תקס"ח. - ובקול יעקב סק"ג כתב שמניח אדם מהני. - וברמ"א ברפ"ב שצריך להפכו, ובביאור הגר"א שם סקט"ז נראה שרק בפתוח אסור.

ב. רוצה לחזק את היריעות.

- האם יכול להדביקם בדבק, כשזה עיקר המחזיק, או רק מחזקם.
- ואם רוצה לתפור תחת הדבק.
- והאם יכול להוסיף פס דבק מלמעלה ומלמטה לתוספת חיזוק.
- אם נקרע בער"ש ואין לו ס"ת אחר האם יכול להדביקם.

עיקר נידון הדבק תלוי ברמ"א בר"פ ובש"ך סק"ז ובביאור הגר"א שם, האם דבק נחשב כחיבור, והאם עדיף מתפירה או גרע ממנו, ובחזו"א או"ח י"א סק"ב ביאר שלחלק מהראשונים נחשב כחיבור ממש ולכן אין בו פסול שאינו מגיד דאינו

נחשב כתפירה אלא כאחד. - והדבקה ביריעות למלעלה במקום שצריך לשייר, בפ"ת סק"ב כתב שכל שהוא לתוספת אין עליו דינים, ובלשכה"ס י"ז סק"ד, דן שעצם החיזוק הוא חיסרון דעי"ז יקרע בפנים ולא בחיבור, מקד"מ סק"ג. ובסימן ל"ב סנ"א בביה"ל דן שאם דבק נחשב חיבור ממילא התפירה שע"ג לאו מידי.

ג. הוציא ס"ת וראה שנעקר אחד מהעצי חיים.

1. האם יוציא ס"ת אחר.
2. ואם זה שבת, האם יסובב בחוט וללא קשירה.
3. כשיש במקום רצועות תפילין, האם עדיף לקשור בהם.
4. יש לו במקום דבק או כל חוט אחר, האם עדיף לקשרו עמו, או להשאירו ללא חיבור.
5. נקרע רוב התפר או מיעוטו האם מותר לקרוא בו, והאם תלוי באורך הס"ת ומספר התפירות שנשארו, והאם מחזיק היטב במצב כזה.

ברמ"א נראה שגם בעצי חיים יש דין תפירה, וברע"א סק"א חולק עליו שנראה שאינו מעכב, פ"ת סק"ג הביא מהדגול מרבכה ועוד שאם יש לו עמודים ואינם מחוברים לא יוציא אחרת, ומהחת"ס ח"ב רע"ז נר' שהעמודים אינם מעכבים כלל, ומ"מ דן שאפשר שכאשר קיים יש דין שיחובר רק בדברים המותרים. - ונחלקו בזה, הט"ז סובר שתלוי ברוב, והנקה"כ להיפך שאין דין חמש, ובחת"ס ער"ה ביאר שהגידון האם הוא חיסרון בשם ספר, ולפחות רק כשיש רוב מי שהוא שיעור ספר, לדינא בפ"ת סק"ד, וכעי"ז במ"ב סימן קמ"ג סקכ"ה שרק חמש ושש מהני כשאין רוב.

ד. ספר תורה פסול או לא מוגה.

1. האם מותר להשאירו גם כאשר לא משתמש בספר, או שיש עליו היכר.
2. והאם יש חילוק בין להחזיקו בבית הכנסת, או מוזיאון וכדו' שלא משתמשים כלל.
3. ספרי לימוד שמצוי בהם טעויות שלא משנים משמעות הדברים, האם מותר ללמוד בהם.
4. סופר סיים לכתוב ס"ת, ויש תור ארוך אצל המגיה האם וכיצד יוכל להחזיקו.
5. האם צריך להשקיע יותר כסף כדי שיעבור הגהה אצל מומחה יותר גדול, וכן הגהת מחשב.
6. חסר ס"ת לשבת, האם אפשר להשתמש בס"ת חדש שעדיין לא עבר הגהה כלל.
7. והאם יועיל שלפחות יעברו לפני שבת על אותה פרשה, או אותו חומש, - וכן אם אחרי שכבר קראו בו חומש שלם מלבד הפרשה האחרונה נודע שלא עבר הגהה האם באותה פרשה ניתן לקרוא בו.
8. כשאין לו מזוזה או תפילין האם יכול להשתמש בהם ללא הגהה.

בט"ז בסימן רפ"א מבואר שכאשר הוא פסול שאינו ניכר חמיר טפי, ובנקה"כ חולק עליו ומבואר בדבריו להדיא שכאשר ניכר שהוא פסול מותר. - ודנו הפוסקים האם הוא חיוב גניזה עצמי או רק בחשש שמא ילמד בו ויטעה. - וההוצאה לכאורה תלוי בפ"ת שדן האם משום שישל"מ, או שמעולם לא בטל כי אפשר להכיר. - אמנם כל זה עדיין רק כאשר איתרע, וכן מוכח מס"ג שנמצא בו ג' שאסור. - וגם בזה הביא בפ"ת סק"ז לדון שי"א רק אם לא עבר הגהה מוסמכת, ויש חולקים שאיבד בכל מצב חזקתו. - וברע"א הביא מא"ר להתיר אם יגיה רק את החומש. - ובבית שלמה יור"ד קמ"ב כתב שלפני הגהה אסור לקרוא, ואם עבר הגהה אמרינן שרוב מצויין אצל הדבר מומחין והוא בחזקת כשרות גם לענין ספק

אימת נעשה הפסול, אא"כ הוא קטן ביותר. ובשבה"ל ח"ז ס"ב הביא מהחת"ס ועוד האם בסתמא אפשר להחשיבו ולהחזיקו בכשרות. - ובבני יונה ס"ד כתב שא"א להשתמש ללא הגהה, ובמקד"מ כתב שרק בס"ת הדין כן.

ה. נחוץ לו ס"ת בהקדם.

1. האם יכול לתת לכמה סופרים לכתבו.
2. האם יש חילוק כמה גליונות יתן לכל אחד לכתוב.
3. ס"ת ישן שצריך תיקונים וחיזוקי אותיות בהרבה מקומות, האם אפשר לתקנו.
4. אם צבע אותם אותיות רק אדומות במקצת האם עדיף להשאירם כך מאשר לתקנם.
5. האם צריך להקפיד שכל הס"ת יכתב באותו סוג דיו.
6. ס"ת שחלקו משוח בלק ונראה מבריק, או שעצם צבע הקלף שונה האם יש לו חיסרון לכתחילה ובדיעבד.
7. ס"ת שחלק מכתובתו כתב ספרדי, וחלקו כתב אשכנזי, האם כשר לכתחילה ובדיעבד.
8. אחרי גמר ההגהה של הס"ת יש הרבה תיקונים, האם צריך, ראוי, לתת לסופר שכתבו שיתקן, או שגם המגיהה או אחר יכולים לתקנו.
9. וכן מזוזה שהיתה זמן מרובה בתוך בית מברזל וחלק מהקלף קיבל צבע חלודה, או חלק מהכתב השתנה קצת מראהו, האם הוא כשר.
10. כשכותב ס"ת האם יכול להשאיר את כל השמות פנויים כדי שיוכל לכתבם אחרי טבילה.

גדרי פסול מנומר ובאיזה אופנים הוא מעכב, ובאיזה אופן נחלקו המחבר והרמ"א, ובס"י רע"ט כתב השו"ע רק טוב לגנוז, וברמ"א ומ"מ נהגו הסופרים, ובסימן ער"ה ס"א לענין פתוחה וסתומה כתב שיגנו. - ובר"פ ס"ב כתב שיחליף שלש, ובש"ך שמ"מ טוב שיכתבם אותו סופר, ובט"ז שאפילו השלש בדיעבד אינו פוסל, ובסימן תקמ"ה ס"ב שיכול לגמור ע"י סופרים רבים. - וברע"א כתב שלטעם שע"ג כתב אסור משום ואנוהו אסור אפילו מילה אחת ע"ג הכתב הקודם כי הוי מנומר. אמנם אפשר שזה דין רק בשם שבו יש קפידה יותר בזה. - ובביה"ל ד"ה מעביר הביא מחלוקת האם כשהיה מכוסה בזהב בכמה מקומות והסירו נחשב מנומר או רק במקום שהיה כתוב רק בזהב ומסירו וכותב מחדש. - ובקסה"ס ס"י סי"ח כתב שאינו נכון להשאיר את כל השמות ולכותבם אח"כ משום מנומר. - ובסכ"ז מבואר שיכול לעבור שוב על כתב שדהה. - ובחת"ס רנ"ז מצדד שכל הדין להחליף ג' יריעות הוא בס"ת ישן שאם יהיה יריעה אחת חדשה מיחזי כמנומר. יוסיף אומץ להחיד"א ס"א נקיט שלא ימשך הכתיבה זמן מרובה כי יראה כמנומר ויפסל. - וברנ"ט כתב שפסול מנומר הוא רק באופן שלקדור כל האזכרות ולכתוב מחדש אבל לא על פסול אחד בלבד, - וכן מבואר בש"ך בסימן רע"ו סקי"ב שבהרבה שמות אסור דמחזי כמנומר. וברביב"ש סימן ז' חילק בין האופנים אימתי נחשב כמנומר. וכן בין מקום שהקלף עצמו ישאר כך ללא כתיבה חדשה, ובניקדו הס"ת אחרי הכתיבה מבואר ברע"א נוב"י ועוד שמהני למחקו, אבל בבני יונה כתב שפסול משום מנומר ובמקד"מ סקמ"ד כתב שזה רק במפוזר ברוב הס"ת.